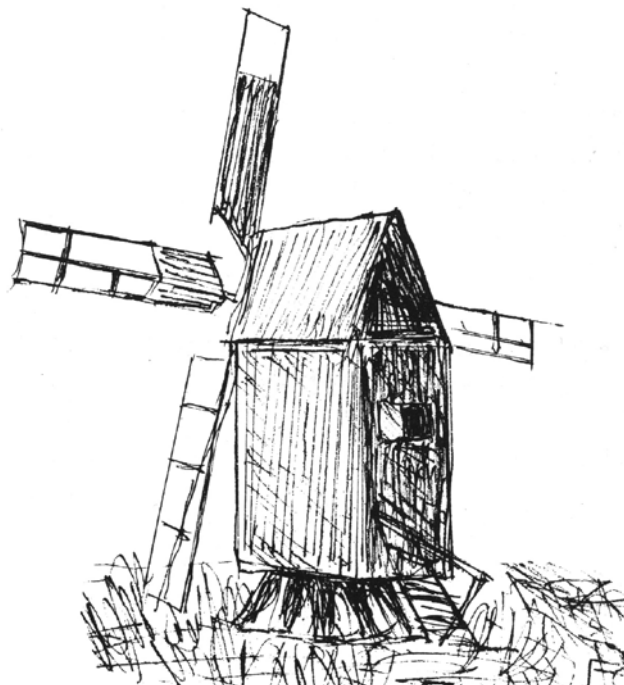

2006

Læsø Museum

Museumsforeningen for Læsø

Museumsforeningen for Læsø

Læsø Museum

2006

Indhold

Læsø Museum 2006 – af Kirsten Gjedsted	3
Museumsforeningen for Læsø 2006 – af Kay Johannsen	8
Stenhuset ved Horneks – af Kirsten Gjedsted	11
Lidt Læsømål – af Arne Espegaard og Hans Pedersen	15
Stubmølle “Model Læsø” er unik – af Frede Bak	18
Nordre Rønner – tilflugtssted for søfarende og fiskere af Alan Hjort Rasmussen	21
Læsø-sømands brev på vers indsendt af Poul Hedegaard Mortensen	30
“Himmerig” og dens beboere – af Solveig Hansen	33
Troldkarle og hekse på Læsø – af Kurt Dahl	35
Så ung ... Så død – af Bitten Johansen og Kay Johannsen	40
Christen Pandrup: Skolelærer i Byrum 1815-1816 af Arnt Jerup Wiis	42
Læsø-litteratur 2006 – af Kay Johannsen	48
Læsø Museum 2006	50
Museumsforeningen for Læsø	51
Åbningstider på Læsø Museum 2007	52

Udgivelse, redaktion og tilrettelæggelse:

Museumsforeningen for Læsø

og Læsø Museum

© 2007

Tryk: Indtryk, Nimtofte

ISBN 978-87-88683-38-7

ISSN 0902-3690

Tegning af Arne Juul Jacobsen

Læsø Museum 2006

Af Kirsten Gjedsted

Året efter et Kommunevalg er altid et år med muligheder for udskiftning i museets bestyrelse. Måske er kommunens repræsentanter i bestyrelsen ikke blevet genvalgt, eller også får de andre kommunale opgaver at varetage. Her havde f.eks. formanden for museets bestyrelse gennem de seneste år, Jørgen Keller, valgt ikke at genopstille til Kommunevalget – så ét var sikkert, vi skulle have en ny formand. Det blev Bente Faurholt, der blev valgt til formand på bestyrelsesmødet den 31. maj.

Museumsforeningen foretog også udskiftninger på deres bestyrelsespladser, og der foruden flyttede Eva Hørsholt fra Læsø sidst på året, så ”De Kulturbærende Foreninger” også skulle have en ny repræsentant.

Bagest i årsskriftet er en oversigt over medlemmerne af museets bestyrelse gennem 2006.

Forholdene for vore gæster på Museumsgården er blevet væsentligt forbedret i det forløbne år. I april måned stod servicebygningen færdig, og den er flittigt blevet brugt.

Parkeringspladsen er blevet re-

*Den ny servicebygning.
Foto: Læsø Museum*

noveret efter byggeriet, cykelparkeringen har holdt flyttedag til et mere roligt hjørne, og der er opsat flere borde/bænkesæt til dem, der trænger til et hvil, eller bare til at nyde synet af vores velholdte gård. Alt i alt forbedringer, der vil tælle med ved en kvalitetsvurdering.

Alene de her nævnte ting antyder et aktivt år, som beskrives efterfølgende:

Museets arbejde - indadtil

- Indsamling, registrering, bevaring og forskning

Med vintervejret er det som at spille med blind makker! De første tre måneder af året var Læsø på det nærmeste dækket af sne. Særligt slemt for museet var det fredag, den 20. januar, hvor det sneede

og blæste fra en sådan retning, at sneen feg ind på loftet over vores magasinbygning.

Da vi mødte efter week-enden fandt vi 8 cm. sne inde over selve magasinet, og i forgangen var det begyndt at dryppe ned fra loftet.

*Cykelparkering – er du i tvivl?
Foto: Læsø Museum*

Fygesneen måtte manuelt skovles ud gennem et tagvindue, men det blev klaret uden skade på vore opmagasinerede genstande. Endnu engang en konstatering af, at museumsarbejde er alsidigt arbejde.

I 2006 fik museerne resultatet af en landsdækkende magasinundersøgelse, der konkluderede, at kun en tredjedel af landets magasiner fungerer optimalt, en anden tredjedel kan der rettes op på, og den sidste tredjedel har det helt elendigt.

Vores magasinforhold er absolut ikke optimale, de er ved at være overfyldte, og især et af opbevaringsstederne har fugtskader i væggene samt en meget svingende fugtighedsgrad. På bestyrelsens årlige gennemgang af museets lokaler blev disse forhold påpeget.

Bevaringen af museets ejendomme er hvert år en stor opgave, men samtidig må man sige, at hver reparation øger vores viden om f.eks. tangtagene.

Foruden den årlige tilbagevendende vedligeholdelse, kalkning og maling m.m., var tiden igen inde til at tænke på Museumsgårdens tag. Taget over porten, med et knækket spær, skal repareres og afstives nu, og flere steder skal der efterfyldes med tang. Da gården er fredet, har det været muligt at hente hjælp i Kulturarvsstyrelsen, dels til en konstruktion, der skal sikre beva-

ringen af taget over porten, og til anskaffelse af brugbar tang.

Vi skal også til at tænke på stråtaget på Søfarts- og Fiskerimuseet. Det er ved at være meget tyndt, så inden for de nærmeste 4 år, bør det udskiftes. Det bliver en større investering, som vi håber at kunne skaffe midler til.

Museet modtager stadig gaver i form af genstande og arkivalier til samlingen. Kriterierne for modtagelse og indsamling er, at tingene skal være Læsørelevante eller fortælle Læsøhistorie. I år har vi f.eks. modtaget et kobber kogeapparat, der har været anvendt under fiskeri ved Sønder Strand og en madtejne, som en medarbejder, en læsøbo, ved Læsøfærgen, har brugt en

stor del af sit arbejdsliv, for blot at nævne et par enkelte genstande.

Alle genstande, som museet modtager, bliver registreret i Kulturarvsstyrelsens database "Regin", der erstattede et tidligere system for snart 3 år siden – og vi må sige at systemet fungerer godt.

*Madtejne og kogeapparat.
Foto: Læsø Museum*

Museets arbejde – udadtil

Formidling

Årets åbningssæsonen gik fra 11. april til 20. oktober, men som i tidligere år var der arrangeret rundvisninger den 5. april, Skærtorsdag, og den 6. april, Langfredag.

Museet har altid haft besøg af mange busselskaber, der arrangerer én-dags ture hertil, men vi oplever at flere også begynder at bestille rundvisninger hos os, når de besøger museet på lørdage eller søndage - og det er en positiv udvikling.

Det er også en glæde at konstatere, at besøg af lejrskoleklasser er jævnt stigende, og at flere bliver opmærksomme på, at også Søfarts- og Fiskerimuseet, og ikke kun Museumsgården, har en god historie at fortælle.

Udstillingerne

Man siger, at vejret har indflydelse på museernes besøgstal, sådan at forstå, at godt vejr betyder færre besøgende, og dårligt vejr flere besøgende. Men selvom vi havde en ualmindelig lang og varm sommer i 2006, havde vi på Museumsgården og Søfarts- og Fiskerimuseet tilsammen 24.691 gæster mod 25.773 i 2005, altså en lille nedgang på 4%.

På Søfarts- og Fiskerimuseet har der gennem en del år været en god tekstning for de besøgende. Det samme kan man ikke sige om Museumsgården. Det er vi begyndt at råde bod på i dette år gennem en nænsom tekstning i stuehuset, og da vi har fået gode tilbagemeldinger, er planen at fortsætte gennem den øvrige del af gården.

Antallet af planlagte rundvisninger er øget. Hver uge i højsæsonen har vi på onsdag aftener indbudt til rundvisninger, enten på Museumsgården eller på Søfarts- og Fiskerimuseet, et tiltag vi vil fortsætte fremover.

Sammen med skolen og SFO tog vi del i den landsomfattende ”Hitoriens Dag” med temaet ”Børns leg i historien”. Arrangementet fandt sted ved Museumsgården.

Traditionen tro gav Læsø Folke-danserne igen i år opvisning ved gården på to lune sommeraftener.

Det er også ved at være tradition at årets ”Knipledag” markeres den sidste lørdag i august. I år viste hele 5 Læsødamers deres fine arbejder frem på Museumsgården, til begejstring for de gæster, der netop den dag kom forbi.

På Søfarts- og Fiskerimuseet har vi i år fra museets magasin vist

tågehorn og søkikkerter, og det er tanken, at vi hvert år under overskriften ”Fra museets magasin” vil udstille under et eller to temaer.

Publikationer

Årsskriftet for 2005 udkom til Museumsforeningens generalforsamling sidst i marts måned.

Lokalarkivet

I det forløbne år har 468 personer indskrevet sig i gæstebogen, der ligger i Lokalhistorisk arkiv.

Foruden spørgsmål fra de mange gæster, der er rejst til Læsø for selv at gå på opdagelse i arkivalierne, modtager vi mange e-mails med spørgsmål om slægter, men også angående mere historisk orienterede problemstillinger. Alle der henvender sig får et svar, og hjælpen fra de, der frivilligt hjælper os på arkivet, er med til at forkorte ventetiden for de, der spørger.

Der forekommer en jævn tilgang af arkivalier, f.eks. har vi lige modtaget en liste over ”Læssøe Lands Mandskab fra 14 til 40”. Det er en liste over Læsø’s mandskab (læs: mænd), der i 1733 var mellem 14 og 40 år gamle. Det vil sige, at disse mænd er født i 1719 og før, og da vi på arkivet først har kirkebøgerne for Byrum og Hals sogn fra 1720, kan slægtsforskere måske finde yderligere viden her.

FN162 Ellen

Ellen fyldte 100 år den 8. august 2006.

Det blev behørigt fejret på kajen i Vesterø Havn med lagkage og sejlture for dem, der havde lyst til en tur med "den gamle dame". Bådelaugets har gennem årene passet Ellen så godt, at hun trods alderen er meget velholdt, næsten så god som ny.

Det er varslet, at bådelaugets skal have ny bestyrelse fra februar 2007, og lige nu gøres et godt stykke arbejde for at sikre en ny bestyrelse, der kan tage over. På museet håber vi det lykkes.

Hedvigs Hus

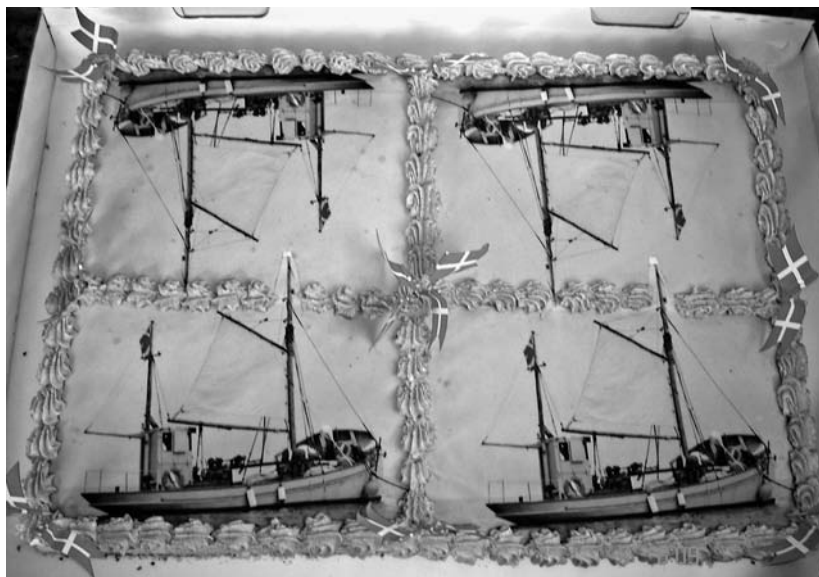
Hedvigs Hus Lav's skiftede formand ved forårets generalforsamling. Hans Nielsen, der siden huset blev købt, havde beklædt posten, havde ønsket at træde tilbage. Det engagerede og kompetente arbejde, som Hans Nielsen har udført for museet i forbindelse med Hedvigs Hus, er museet ham dybt taknemmelig for. Nu har en ny formand, Poul Andersen, taget over, og sammen med laugets håber vi, at formålet med og bevaringen af Hedvigs Hus bliver videreført.

Hedvigs Hus er gammelt, og arbejdet med vedligeholdelsen er stort. Sidst på året blev det f.eks. konstateret, at den ene gavl i loen var skredet, så lige nu gøres der an-

strengelser for at skaffe midler til et stykke genopretningsarbejde.

Foruden vedligeholdelsesarbejdet på huset, har laugets fastholdt traditionen med at fejre Valborg Aften og igen i 2006 gennemført 4 velbesøgte fortælleaftener under temaet: "Og det var dengang ...".

Det er også ved at være tradition, at der først i september måned arrangeres "Madens Dag" ved Hedvigs Hus. Huset var også i år åbent, og Hedvigs Hus Lav solgte kaffe og kage. I dagligstuen havde museet i dagens anledning indrettet en lille filial af kioskerne på Museumsgården og Søfarts- og Fiskerimuseet. Som de foregående år var der mange gæster, og det gav god omsætning.

Fødselsdagslagkagen. Foto: Læsø Museum

Museumsadministration

I det forløbne år er der afholdt 4 bestyrelsesmøder, heraf de 3 efter 01.04., hvor de fleste udskiftninger i bestyrelsen havde fundet sted.

Sidst på året blev "Status og arbejdsplan for Læsø Museum 2006 til 2009" godkendt af bestyrelsen og derefter indsendt til Kulturarvsstyrelsen. Det er en tilbagevendende opgave, der skal gennemføres i året efter hvert kommunevalg.

En mere langsigtet diskussion af, hvordan bestyrelsen forestiller sig fremtiden for museet, vil blive påbegyndt straks i det nye år. Selvom Læsø Kommune skal forblive som selvstændig kommune i den nye regionsstruktur, har året også for os været præget af de gen-

nemgribende ændringer, der træder i kraft pr. 01.01.2007.

På det økonomiske område, har der været stor usikkerhed, for selv om museet har en pæn egenindtjening, så hviler dets eksistens hovedsagelig på offentlige tilskud. Spørgsmålet har for os blandt andet været, hvad der ville blive sat i stedet for de tilskud, vi tidligere har fået fra Nordjyllands Amt. Ved årets slutning ved vi, at vi får en kompensation, men endnu ikke størrelsen af den, og hvordan beløbet når frem til os.

Det organisatoriske område er også blevet berørt. Museumsrådet for Nordjyllands Amt ville forsvinde med nedlæggelsen af amterne, men museerne i det nye Region Nordjylland har allerede organiseret sig i ”Nordjyske Museers Udviklingsråd”, så vi i fællesskab kan varetage kontakten til omverdenen og i øvrigt stå sammen om udviklingen af de nordjyske museer.

Museets åbningstider og entré har også været til debat i bestyrelsen.

Resultatet er blevet, at åbnings-tiderne fastholdes, men entré for voksne og rundvisninger for grupper hæves lidt. Vi ligger dermed på niveau med de andre museer i Nordjylland.

Herefter bliver entréen til Læsø Museum i 2007: Voksne kr. 40,-, i grupper på mere end 10 personer

kr. 25,-, mens børn og unge under 18 år har fri entré. En rundvisning kommer til at koste kr. 250,-, foruden eventuel entré.

I den forbindelse skal man huske på, at en billet stadig giver adgang til både Museumsgården og Søfarts- og Fiskerimuseet.

De økonomiske midler, som museet i løbet af året har kunnet disponere over, har været sammensat af: Offentlige midler kr. 1.572.870,20, ikke offentlige midler kr. 250.349,75, samt en egenindtægt på kr. 532.233,23.

Ved udgangen af året har vi kunnet konstatere, at budgettet også i år er overholdt.

Statens tilskud var i 2006 34,73% mod 34,84% i 2005.

Personale

De fastansatte medarbejdere på museet tæller i alt 2,8 medarbejdere. Dertil kommer 3 sommerkustoder, der på skift betjener vores kiosker på henholdsvis Museumsgården og Søfarts- og Fiskerimuseet.

Og så en gentagelse fra sidste år:

”Mængden af de arbejdsopgaver, som museet skal udføre, bliver ikke mindre med årene, tværtimod.

Det er en stor opgave at vedligeholde vore gamle ejendomme, og de administrative opgaver beslaglægger, ligesom på andre mindre

museer i landet, forholdsvis mange arbejdstimer.

Et lille museum skal jo udføre de samme funktioner som større museer, hvor der er flere til at dele opgaverne.

Det skal derfor igen nævnes, at dette arbejdspress går ud over de lovmæssige krav til museet om indsamling, registrering, bevaring, formidling og forskning”.

Men, 2006 har været et år med stor travlhed, alle har ydet deres bedste – tænk bare, 24.691 gæster har besøgt Museumsgården og Søfarts- og Fiskerimuseet, og dertil kommer alle de, der har besøgt Hedvigs Hus og Lokalhistorisk Arkiv, eller været ude at sejle med ”Ellen” - uden at vi har modtaget en eneste begrundet klage!

Kirsten Gjedsted
Museumsinspektør

Museumsforeningen for Læsø 2006

Af Kay Johannsen

25 års jubilæum

Den 11.11. 1982 ”genstartedes” Læsø Museumsforening under navnet ”Museumsforeningen for Læsø”. Den ”gamle” museumsforening var med sine 7 medlemmer (en selvsupplerende bestyrelse) ved at have overlevet sig selv, og der måtte en ny forening til, hvis Læsø Museum skulle køre videre som et levedygtigt, statsanerkendt museum. Den dag blev der tegnet over 150 nye medlemmer, og i dag har foreningen 650. Vi synes, det er flot og er glade for den brede opbakning og interesse for foreningens arbejde og vil derfor gerne festligholde den 11.11.2007.

Læsø Museum – en selvejende institution

Museumsloven for de statsanerkendte museer i Danmark opererer med 3 forskellige typer: 1. Det kommunale museum 2. Det selvejende museum og 3. Det foreningsejede museum. I 1985 gik Læsø Museum fra at være foreningsejet til at være selvejende.

En gang imellem kan det være på sin plads at gøre sig nogle tanker om, hvor forskellen mellem

disse 3 former for museumsbestyrelser ligger: Bestyrelsen for det kommunale museum består som regel af repræsentanter for kommunalbestyrelsen i lighed med andre kommunale udvalg. Er der tale om foreningseje, så er bestyrelsen som regel identisk med museumsforeningens bestyrelse.

Det selvejende Læsø Museums bestyrelse er siden 2001 sammensat af 3 repræsentanter fra Museumsforeningen, 2 fra kultur- og erhvervsforeningerne og 2 fra kommunalbestyrelsen. Den er således bredt sammensat med mange kompetencer repræsenteret.

Afgørende for arbejdet i en bestyrelse for en selvejende institution er, at medlemmerne er bevidste om, at deres arbejde i første række må gælde museets tarv og dets forpligtelser i forhold til formålsparagraffen:

”Det er Læsø Museums opgave at bidrage til at sikre Danmarks (og dermed Læsøs) kulturarv samt adgang til og viden om denne og dens samspil med naturen og verden omkring os.

Læsø Museum skal gennem indsamling, registrering, bevaring, forskning og formidling inden for sit ansvarsområde virke for sikringen af Danmarks kulturarv og belyse tilstande og forandringer i kulturhistorien.”

Kvinde i Læsødragt fra frisen over indgangen til Københavns Bane-gård. Foto: Esther Grølsted

Arrangementer i 2006

1. Kursus for begyndere i læsning af gotisk håndskrift med henblik på slægtsforskning.

Fra d. 6. februar: 5 mandage fra 20.00-22.00 i Lokalhistorisk Arkiv, Østerby. 12 deltagere under vejledning af Edith Thorsen og Kay Johannsen.

2. Læsødragten – et lysbilledforedrag d. 23. marts af Esther Grølsted, Nationalmuseet, om dragtens oprindelse og brug set i relation til andre folkedragter. Arrangementet blev afviklet i samarbejde med Læsø folkedansere.

Ved samme lejlighed besøgte hun Læsø Museum og Folkedansernes dragtudvalg for at se de gamle dragter og udveksle erfaringer m.h.t. tilblivelseshistorie, stilarter og snitmønstre.

Det er meningen på sigt at få udarbejdet en publikation, der samler vores viden om dragten og dens anvendelse gennem tiderne.

3. Generalforsamling den 30. marts. Efter kaffen: "Luftfotografier af Læsøs landbrug i 50 år". Ca. 50 deltagere.

4. Folkedansopvisning d. 13. juli og 20. juli ved Museumsgården. Arrangementet afvikles som et samarbejde med Læsø folkedansere og Læsø Museum. Gården

holdes åben for publikum, og der fortælles og guides af medlemmer fra Museumsforeningen.

5. 6 Markedsdage i Byrum. Hver onsdag fra d. 28. juni til den 2. august. Markedet giver foreningen mulighed for at præsentere vores store udvalg af Læsø-litteratur, samt nyudgivelser.

På den måde når vi også ud til de af øens gæster, som gerne vil supplere deres kendskab til Læsø.

6. Historisk udflugt til Læsøs Nordstrand d. 10. september. 18 deltagere valgte at høre om og se de fysiske rester fra besættelsen og Englandskrigene.

7. "Det husker jeg" – en præsentation af Niels Chr. Jensens erindringsbog. 80 interesserede fyldte lokalerne i Idrætshuset i Vesterø.

Publikationsgruppen

Gruppen valgte Harald Thuesen og Jens Chr. Olesen til et redaktionsudvalg for årsskriftet. På grund af Haralds Thuesens sygdom indtrådte senere Kay Johannsen. Publikationsgruppen har på skift deltaget i salget af Læsø-litteratur på 6 markedsdage i Byrum.

Publikationsfonden

Fonden har i år haft den glæde at kunne bidrage til udgivelsen af Niels Chr. Jensens erindringsbog: ”Det husker jeg”. Andre bidragydere var Læsø Fiskeindustri, BG Bank-Læsø og Nordjyske Bank. De skal have tak, fordi de ville være med til at støtte udgivelsen af en lokalhistorisk bog, som fortæller om Læsøs vigtigste erhverv gennem 4 årtier. Også en stor tak til fisker Niels Chr. Jensen, fordi han stillede sine erindringer til rådighed for Museumsforeningen, ligesom mange private skal have tak, fordi de beredvilligt lånte billeder ud, der kunne være med til at gøre stoffet levende og vedkommende. Bogen blev trykt i 400 eksemplarer, og interessen for den har været stor. Niels Chr. Jensen nåede desværre ikke selv at opleve udgivelsen af sine erindringer, idet han døde d. 24. april 2006 – lige efter at bogen var gået i trykken, men han nåede at læse og godkende hele manuskriptet.

Arkivgruppen

Gruppen har også i år fortsat sit arbejde med at tage imod og vejlede arkivets gæster. På den måde kan museet yde en god service, samtidig med at personalet også varetager andre opgaver.

Det er af væsentlig betydning, at museet kan trække på gruppens ”lokalkendskab” ikke mindst, hvor det drejer sig om at finde rede i slægts- og familieforhold.

Vores hjemmeside

Museumsforeningens hjemmeside er under løbende udbygning og havde i år 3400 gæster.

Under ”Skrevet om Læsø” kan man nu finde, hvad der i de sidste 10 år er blevet skrevet om Læsø i bøger, tidsskrifter og aviser. I ”Fra foreningen”, hvor vi henvender os direkte til medlemmerne, kan du bl.a. læse, at generalforsamlingen har vedtaget rygeforbud til arrangementer og møder. Og under ”Slægtsforskning” ønsker vi på sigt at kunne hjælpe interesserede med at finde vej i gamle Læsø-slægter.

Læsø Museum

Læsø Museums bestyrelse har efter kommunevalget konstitueret sig med Bente Faurholt som formand og Kay Johannsen som næstformand. Der har været afholdt 4 møder.

Forsiden
Museumsforeningen
Fra foreningen
Arrangementer
Bestyrelse og udvalg
Udvalgenes arbejdsområder
Publikationsfonden
Skrevet om Læsø
Årsskriftet
Læsø Museums Hjemmeside
Vedtægter for Museumsforeningen
Samarbejdsaftale med Læsø Museum
Slægtsforskning
Links
Kontakt

*Menuen på Museumsforeningens hjemmeside:
www.laesoe-museumsforening.dk*

Stenhuset ved Horneks

Af Kirsten Gjedsted

Museet har fået forærende et maleri af Stenhuset ved Horneks, malet af Læsø-maleren Marinus Nielsen.

Det har givet lejlighed til at undersøge hvornår, hvorfor og af hvem, dette særegne hus blev bygget, og husbyggerens datter Kirsten Kragh har bidraget med informationer, sådan som hun husker det fra sine somre som barn i Stenhuset.

Hvornår og hvorfor

Stenhuset, der stadig eksisterer, blev opført i 1936 af Aage Madsen. Hans mål var at skabe et hus, der skulle falde så meget i ét med naturen som muligt. Hele vægten i materialevalget var således lagt på omgivelsernes naturmaterialer, som f.eks. sten fra stranden og tang.

Mod at lade området, hvor huset ligger, frede, fik han tilladelse til sit byggeri.

På maleriet kan man se både naturstenene i væggene og tangen på taget.

Tangen, der blev brugt til tagdækning, var imidlertid ikke ålegræs, sådan som vi kender det fra Læsø's tanghuse – nej, det var den brune

blæretang, der blev hentet lige nedenfor på stranden og lagt op på tagpap og holdt fast af et stormasket ståltrådsnet.

Skete det, at der faldt for meget tang af i blæsten, var det nemt at gå ned på stranden og hente noget mere.

Indenfor bestod huset alene af et rum – stort kan man ikke kalde det, det er vel ca. 20 m².

Møbleringen bestod af to gange to køjer, samt et bord og fire stole, og ved skorstenen et gammelt komfur. I skorstenen er nu indridset:

Aa. M.

1936

GH – KEH

1970

(Aage Madsen – 1936 – Gretchen Hermann – Karl Erik Hermann – 1970).

Der var ikke noget toilet i eller ved huset, men bag huset var der på et tidspunkt en brønd. Den blev imidlertid kastet til, fordi nogle "uvenlige mennesker", som datteren udtrykker det, havde kastet et dødt marsvin ned i den. Derefter havde ingen mere lyst til at bruge vandet fra brønden.

I stedet hentede man så vand fra et vandhul på et sted, hvor grundvandet stod højt, og Aage Madsen konstruerede selv en lille vandpumpe med filter til formålet.

Når beboerne skulle vaskes, foregik det ved et stativ med et vaskefad, men det skete nu ikke for tit, da de selvfølgelig badede i havet.

Livet ved huset

Huset lå ganske øde der ved nordkysten, med hummerhytterne som nærmeste nabo. Der kom sjældent mennesker på de kanter, og det passede ejeren ganske godt, for datteren fortæller, at faderen kunne blive vred, når fremmede trængte sig på. "Så var der ikke langt til konflikt", siger hun.

Men "gamle Andersen", der kom, når han skulle røgte sine hummertejner, var velkommen. Af og til hjalp han til, og han sagde aldrig nej til en kop varm kaffe og en dram.

Selvom Aage Madsen meget tidligt fik bil, så tog han den aldrig med

*Aage Madsen og hummerfiskeren "gamle" Andersen 1950
Foto: Læsø Museum*

til Læsø. Meningen var jo også, at de her skulle leve af naturens rige gaver: fisk, bær, svampe mm. "Men OK", siger datteren, "nogle gange var der hakkebøf på dåse".

Når ejeren og hans nærmeste var blevet sat i land på Læsø, gik de til fods fra Vesterø til Horneks, langs stranden.

En gang havde de hele oppakningen i en trillebør, der også skulle med til Horneks. Aage Madsen førte trillebøren, mens datteren og hendes mor "var spændt for" for at lette kørslen.

Til oppakningen hørte altid en lille mælkejunge med mælk, og datteren husker, hvordan mælken altid var sur, når de nåede frem til huset.

Sidst i 50'erne anskaffede Aage Madsen en mahogni-jolle med sænkekøl, så nu kunne der sejles fra Ves-

terø til Horneks – men turen gik ikke uden om Nordre Rønner, nej indenom. Når de kom til den "store revle" (Flaget), blev kølen trukket op, alle steg ud, og så maste og skubbede de båden til revlen var passeret.

Livet i huset blev levet enkelt. Så meget som muligt foregik ude i det fri, i solskinnet. Der blev hugget brænde til komfuret, mens datteren sad og så på, og båden lå klar til en tur på vandet.

Naturromantiker, kalder datteren sin far, men samtidig fortæller hun, at han var først, når det gjaldt ny teknik, f. eks. havde han en af de første transistorradioer, som fik lov at komme med til Horneks.

Det skete nu også, at de fik gæster på besøg i Stenhuset. På fotografiet ses Agnes og Fyrskibsmand

Sommerdage ved Stenhuset. Foto: Læsø Museum

Theodor Madsen, der er ved at gå i land. Læg mærke til, hvor fint de er klædt – dengang må det være oplevet som en kontrast til husets beboer, som man ser tage imod iført sommerbukser og bluse.

Hvem var Aage Madsen?

Datteren siger: ”Der var meget læsøbo i ham. I byen var han sky, men på Læsø så han meget gerne gæster omkring sig - vel at mærke nogle han kendte”.

Endvidere fortæller hun, at:

Han betragtede sproget som et redskab.

Han var god til at bruge sine hænder til praktisk arbejde.

Han var sart og sov meget.

Han havde fantasi.

Han røg ikke.

Han var ateist.

Han havde været i Sovjet som fagpsykolog.

Han havde til opgave at teste aspiranter til jobbet som lokoførere.

En interessant og sammensat person, som med et nutidigt begreb må kunne betegnes som datidens økolog.

Stenhuset blev ved Aage Madsens død afhændet til K.E. Hermann, som i 1987 lod det overgå til Nordjyllands Skovdistrikt, mod at han ”måtte leje det for en symbolsk sum til de ikke kunne mere”.

Nu er K.E. Hermann død, og i 2005 blev huset sat i stand af Læsø Kommune med midler fra Skov- og Naturstyrelsen.

Huset, der nu hedder Horneks-huset, står åbent og tilgængeligt for gæster, der kunne have lyst til at studere området ved Horneks med bl.a. de mange sæler.

Huset, og området der omkring, har ikke undergået de store forandringer – se selv! Væggene er stadig intakte, skorstenen er ganske vist bygget om, og der er ikke tang på det nye tag. Det nye tag er derimod bygget op af det holdbare lærketræ.

Hornekshuset, 2006. Foto: Læsø Museum

Aage Ignatius Madsen blev født den 03.08.1899 på Læsø, og døde i 1962 på vej til Frederikshavn. Forældrene var Peter Valentinus Madsen og Christine Henriette Møller.

Han var ugift, men levede en årrække sammen med koncertsangerinde Kamma Larsen, og senere med Elsealle Petersen. Med sidstnævnte har han datteren Kirsten Kragh.

Aage Madsen blev sat i smedelære i Sæby,

men stak af og begyndte at læse på Polyteknisk Læreanstalt i København, men han ændrede dog retning og blev psykolog.

På et tidspunkt lærte han sig også russisk med henblik på deltagelse i psykologkongresser i det daværende USSR.

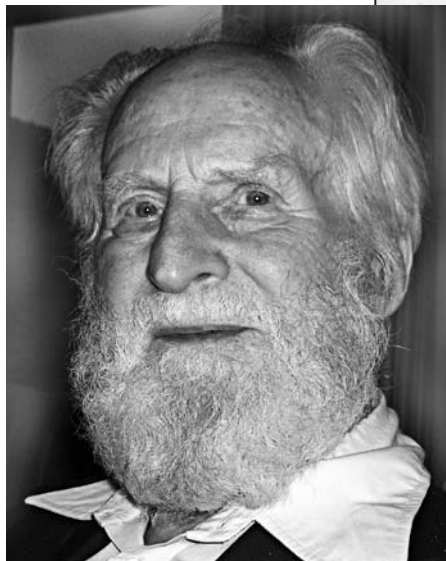
Som hobby studerede han indisk religion og filosofi ved Københavns Universitet.

Lidt Læsømål

Af Arne Espegaard og Hans Pedersen

I 2006 døde sprogforskeren Arne Espegaard 95 år gammel. I en menneskealder arbejdede han bl.a. på at indsamle resterne af det gamle læsømål, og i 1980 kom så hans store Læsø-ordbog i 2 bind. Espegaards vigtigste meddeler var fisker Hans Pedersen, f. 1895, men allerede i 1958 kunne de to i Vendsyssel Årbog 1958 (s. 211- 222) levere en prøve på deres samarbejde, som vi her har valgt at gengive et afsnit af.

I sin ordbog "Liv og sprog på svundne tiders Læsø II" skriver Arne Espegaard om læsømålet, at dialekten i dag er så godt som forsvundet. Man taler rigsmål – med en duft af læsøsk. Faktisk er læsømålet forsvundet hurtigere end andre danske dialekter på grund af Læsø-mændenes over 200-årige tradition for at sejle til søs fra konfirmationsalderen til de fyldte 40. Det betød, at der blev stor forskel på mændenes "søsprog" og kvindernes sprog, der var præget af landbolivet. Men søsproget blev banebryder for dialektens afvikling.

Selvom de har meget til fælles, er læsømål ikke en afart af vendelbomål. Der er snarere tale om et ømål, der har specielle læsøske træk, men også rummer ord og lydforhold, der stemmer bedre med norsk og især de svenske vestkystdialekter end med dansk. Vil

*Fisker Hans Pedersen. Tegning:
Læsø Museum*

*Sprogforsker Arne Espegaard.
Foto: Privat eje*

man vide mere om Læsø-dialektens særlige lydforhold, grammatik og ordforråd, må man ty til Arne Espegaards grundige indledning til "Liv og sprog på svundne tiders Læsø".

I nedenstående tekstprøve fortælles bl.a. om briggen Floras forlis ud for Nordkysten ved Treklit for 125 år siden.

Kay Johannsen

Fra Vendsyssel Årbog 1958, Arne Espegaard "Lidt læsømaal".

SWÆJ STRÆM'

Jæj' a dæm, jæ djek ræ'le mø' samm'el mæ i min tille Ongdom, wå dæj gammel Swæj Stræm'. Håj wå rætti, hwa vi for'stow' ve i rætti Sjomåj. De ru'j Skji'g, å dæj kro'm Ni's å di ska'rp Öw'n, - å så wå hâj så ræt som e Lyj's. Måj so' straks, a de wå ent jæj', måj sku la'w Grij'n mæ, i hwæ'r Fal' wå de klo'gest å la væ'r. De hæ'nt ent ræt tit, a vi so' ham i hans Tjærkekla'r, men hans Væmmels Båwser å dæj su'rt Trö'j å dæj sty'w Hat - de wå de, vi bæ'st tjæ'nt Swæj' i. Stå'i fø'lt ham åsse a'l Steer, hwa'r hâj djek. Næ'r hâj snakke mæ nân, sat hâj dæj te Stris uw' te Sijn, så hâj ku støt sæ på dæj.

Dæ'r hwar jæ mjæst wå samm'el mæ ham, wå eng' ve Hwå rneks. Dæ'r feske vi Homm'er. Om Må'rni kam Swæj' uw' a hans Homm'erhuw's i hwij' Engerbåwser å dæj bujjen Nætluw å titte på Væ'ret, engen hâj sat Fyj'r å sku ha ko'ge Tji'l. Hwes de wå no Snallerhâj'l, så vi ent syntes, de wå Væ'r å go uw' i, så ku jæ go hæn å slu'der mæ Swæj'. Hâj ha opljoww'e mø', å hâj ku åsse for'tæ'l.

De wå jæj' Gång, da haj wå mæ jæn' å Grænlåjs-brekkeren, å ham å i Jongmåj wå å'p å djör Sæj'l fast, så gleppe Taww'e for Swæj', å hâj røg ba'g åww'er, men dæj hæ'r Jongmåj jaw en Hâj' ba'g uw', å Swæj' wå så hældi, a hâj grew' ham li'g i Hâjj'en å kam op å sto' i Pæ'rten il'jæn.

wå så hældi, a hâj grew' ham li'g i Hâjj'en å kam op å sto' i Pæ'rten il'jæn.

I 1882, da Brekken »Flora« strå'nt å for'lij'st ve Tri'klæt, ku Swæj' næ'r ha kommen te å go for vit. Hissi-hi'en löw åw' mæ ham. Men de wå ent noe å sæj te-et, for de wå må'ski'e fli'r æn ham, de ku ha ski'et for, å Ny'wern sa lø's på di gammel Ma'tro'ser. Di ha wå brogt te mi'r en å sle'g for Tøsser mæ.

Om Nætten frø's de fli'r Læsøbo'r il'hjæl om'bowr, å il'mæ'l dæm wå de jæj' hæ'r frå Klætten, der lå' mæ i Dræng' i Ar'mi, der åsse wå dø'. Swæj' å nân fli'r wå kommen der'uw' om Må'rni mæ dæj nåsk Skipper. Da Skipperi so' dæj dø' Måj' mæ Dræng'i i Ar'mi, såe hâj: »Nu drikker han ikke mere Brændevin!« Da røg Sen't i Swæj', å hâj språng' eng' på No'rmåj å wil ha smit ham uw', men de wå i nân, der gre'w Swæj' i Ar'mi å såe: »Be'tenk hwa do djör!« De ha' nân ent wa' for mø', om sâ'n i Fyj'r ha blö'we deppe let.

Swæj' såe si'n, a de der djowr ham så ga'l, wår, a hâj sæl' ha' i Dræng' mæ, som wil ha blö'we der om Nætten, men Swæj' ha sâ', a hâj skul go i Låj'. Hwis hâj wå blö'we dæ'r, så ku de wæ mø' tenkle, a hâj ha lå' å wa dø' i dæj nân Ar'm, for dæj døe Måj' ha Ow'r for å wæ' så gow' ve Drængen.

Svend Strøm

En af dem, jeg gik rædelig meget sammen med i min tidlige ungdom, var den gamle Svend Strøm. Han var rigtig, hvad vi forstod ved en rigtig sømand. Det runde skæg, og den krumme næse og de skarpe øjne – og så var han så ret som et lys. Man så straks, at det var ikke en, man skulle lave grin med, i hvert fald var det klogest at lade være. Det hændte ikke ret tit, at

vi så ham i hans kirkeklæder, men hans vadmels bukser og den sorte trøje og den stive hat, det var det, vi bedst kendte Svend i. Staven fulgte ham også alle steder, hvor han gik. Når han snakkede med nogen, satte han den til strids ud til siden, så han kunne støtte sig på den.

Der hvor jeg mest var sammen med ham, var inde ved Horniks. Der fiskede vi hummer. Om morgenen kom Svend ud af sit hum-

merhus i hvide inderbukser og den bundne natlue og tittede på vejret, inden han satte fyr og skulle have kogt kedlen (dvs. lavet kaffe). Hvis det var noget snallerhandel (dvs. halvdårligt vejr), så vi ikke syntes, det var vejr at gå ud i, så kunne jeg gå hen og sludre med Svend. Han havde oplevet meget, og han kunne også fortælle.

Der var en gang, da han var med en af Grønlandsbrigerne, at

ham og en jungmand var oppe og gøre sejl fast, så glippede taget for Svend, og han røg bagover, men den her jungmand jog en hånd bagud, og Svend var så heldig, at han greb ham lige i hånden og kom op at stå i perten (trædetovet under ræen) igen.

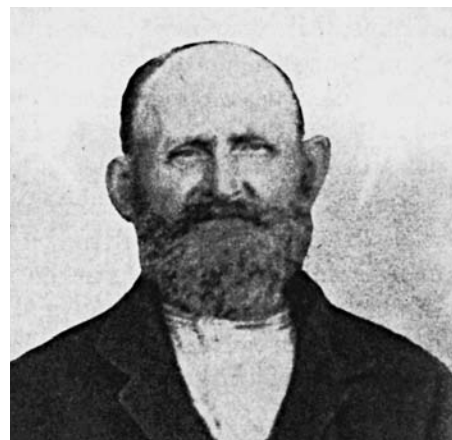
I 1882, da briggen "Flora" strandede og forliste ved Treklit, kunne Svend nær være kommen til at gå for vidt. Hidsigheden løb af med ham. Men det var ikke noget at sige til det, for der var måske flere end ham, det kunne have sket for, og næverne sad løse på de gamle matroser. De havde været brugt til andet end at slege for tøser med.

Om natten frøs der flere Læsøboer (af bjergningsmandskabet) i-hjel ombord, og mellem dem var der en her fra Klitten, der laa med en dreng i armen, der også var død. Svend og nogle flere var kommen

derud om morgenen med den norske skipper (der var blevet reddet aftenen før). Da Skipperen så den døde mand med drengen i armen, sagde han: Nu drikker han ikke mere brændevin! – Da røg sindet i Svend, og han sprang ind på nordmanden og ville have smidt ham ud, men der var nogen, der greb Svend i armen og sagde: Betænk hvad du gør! – Det havde nu ikke været for meget, om sådan en fyr var blevet dypet lidt. Svend sagde siden, at det, der gjorde ham så gal, var, at han selv havde en dreng med (i bjergningsmandskabet), som ville være blevet der om natten, men Svend havde sagt, at han skulle gå i land. Hvis han nu var blevet der, så kunne det være meget tænkeligt, at han havde ligget og været død i den anden arm, for den døde mand havde ord for at være så god ved drengene.

Kultegning af Floras forlis. Tegnet af Ingeborg Madsen efter faderens beretning. Original på Søfarts- og Fiskerimuseet i Vesterø

Sømanden Svend Strøm. Foto: Vendsyssel Årbog 1958

Bibliografi (vedr. Læsø)

Arne Espegaard:

Lidt læsømål. Vendsysselske Årbøger 1958. S. 211 – 222.

Gavn og Gammen. Skildringer og tradition fra gamle dages Vendsyssel og Læsø. 1960.

Liv og sprog på svundne tiders Læsø. I + II. 1978/1980.

Jysk folkesang: folkelige viser samlet i Vendsyssel, i Himmerland, i Hanherred, på Læsø og på den jyske vestkyst. 1990.

Hans Pedersen: En læsøbos mindebog. Ved Arne Espegaard. 1997.

Den lede bog. 1998.

Rim og remser fra Vendsyssel og Læsø. 2005

Stubmølle “Model Læsø” er unik

Af Frede Bak

Mange, der læser denne historie, ved, at Henning Johansen, Storhavegaard, over sommeren 2006 lod bygge en stubmølle af den gamle Læsø-type.

Han har opført dette kulturhistoriske bygningsværk på eget initiativ og for egne midler. Alene det er enestående i dagens Danmark, hvor meget, der begynder med kultur, gerne ses betalt af EU, staten, amtet, kommunen eller fonde – gerne i forening.

Formålet med disse linjer er ikke at fortælle om baggrund og formål med dette bemærkelsesværdige tiltag, Henning har fået ideen til. Men anledningen kan passende bruges til at sætte fokus på stubmøllen, fordi den måske i virkeligheden er lige så særpræget og sjælden i det samlede danske landskab som fx tangtagene.

I dag er der således flere fredede tangtage på Læsø, end der er bevarede stubmøller i hele Danmark – og mere end 10 procent af disse møller er af Læsø-modellen.

Når der kan tales om en særlig Læsø-model for en mølle, som for år tilbage var den almindeligste, og

som fandtes i hundredvis ud over landet, så hænger det sammen med i hvert fald følgende tre karakteristika: Møllens størrelse, møllevingernes sejl og møllefoden.

Om dette senere i historien.

Læsø udeladt

Skov- og Naturstyrelsen udarbejdede i 1934 en registrant over møller i Danmark. Vandmøller og vindmøller, herunder stubmøller, er afbilledet. Redegørelsen indeholder også et afsnit med en række interessante artikler om møllen gennem tiderne. Det hele er samlet på godt 800 sider, så der er noget at gå i gang med.

Det digre værk udmærker sig ikke ved specielt mange linjer om Læsø. Tværtimod! I en oversigt over antal møller i landets amter i 1802 omtales selvfølgelig Hjørring amt, hvorunder som bekendt Læsø hørte. Netop her får læseren den

Møllen ved Storhavegaard. Foto: Læsø Museum

oplysning, at Læsøs møller ikke er talt med.

Og det er interessant.

I hele Hjørring amt var der i 1802 27 stubmøller og fire hollandske møller – og altså Læsøs stubmøller er ikke talt med.

En lokalhistoriker med Læsø øverst på interesseskalaen vil straks slå op i Bings Læsø-beskrivelse fra 1802. Heri har den meget skriven- de birkedommer opgjort antallet af stubmøller på Læsø sådan: 22 i Vesterø, 36 i Byrum og 14 i Hals,

tilsammen 72 stubmøller på den lille ø.

En anderledes mølle

Nu skal en Læsø-fan ikke straks svømme over af stolthed, fordi det kan fastslås, at Læsø i 1802 havde flere stubmøller end, hvad resten af Hjørring amt kunne mønstre, også selvom det tilføjes, at intet amt i det ganske land havde flere stubmøller end Læsø.

Sandheden – og den skal selvfølgelig frem – er, at Læsøs stubmølle er en lille mølle, en gårdmølle, mens stubmøller i det øvrige Danmark var/er store møller på to tre etager, og altså med plads til mere møllegrej end i Læsø-møllen.

Men netop det, at Læsøs møller er anderledes end alle andre stub-

møller, er vel interessant. Det kan da godt tillade en lille smule stolthed.

Også i anden sammenhæng skiller Læsø-modellen sig ud. Af de 18 stubmøller, der 1993 omtales som bevaret i dag, stammer de to fra Læsø. Disse møllers sejl består af tynde træplader. Det samme er tilfældet med to stubmøller på Bornholm. De resterende 14 møller bruger lærredssejl, når vingerne drejes rundt. Altså, Læsø-møllen skiller sig ud på nu to områder. På et tredje område synes Læsø-stubmøllen også at fremtræde anderledes end sine større kolleger.

Læsø-modellens fod udmærker sig ved at bestå af to gange to krydslagte bjælker, hvor bjælkesættets to

paralleltiliggende bjælker placeres på underlaget, normalt flade sten, med ca. 25 cm mellemrum. Denne konstruktion giver/gav Læsøboen mulighed for at anbringe tunge sten ovenpå fodens fire grene, hvis yderligere stabilisering i hårdt vejr skulle vise sig nødvendig.

Kun en fodkonstruktion lig Læsø-møllens muliggør en sådan ekstra sikkerhedsforanstaltning, og sten var der som bekendt nok af på Læsø, ligesom hårdt vejr på den barske, flade, træfattige ø ikke var nogen sjældenhed.

For den rette forståelse af dette særkende for Læsø-modellen kan det oplyses, at mange af de store stubmøller havde fødder, som blot bestod af krydslagte enkeltbjælker, men bjælker i kraftigere dimensioner end lillebrors på Læsø.

Stubmøllen ved Museumsgården med den typiske møllefod. Foto: Læsø Museum

Korttegnerne så møllerne

Korttegneren Ellung opholdt sig i 1786 på Læsø. Ved hjælp af pejleapparat og målebånd fandt han afstanden fra hus til hus, fik oplyst stednavne (fx ses klitten Danzigmand (mand selvfølgelig med d) for første gang navngivet på et Læsø-kort) og navne på ejere af gårde og huse, og så sørgede han for at alle stubmøller blev indtegnet ved de ejendomme, hvor han så dem i landskabet.

I dag kan vi så tælle, hvor mange stubmøller Ellung fandt på Læsø. Resultatet er 60 stykker.

Mange år senere, i 1841, tegnede kaptajn Mansa et nyt kort over Læsø, og også han markerer alle øens møller. Når den kendte hollandske mølle trækkes fra, bliver der 61 stubmøller tilbage.

For fuldstændighedens skyld kan det oplyses, at Læsø fik sin første hollandske mølle i 1839. I 1853 er der tre og i 1887 hele fem, nemlig: Hoffmanns eller Østergaards Mølle, Grå Mølle, Friis' Mølle, Madsens Mølle og Arthurs Mølle (de sidste tre navne er dem, der bruges i 1930'erne).

Fra Frankrig til Læsø

Stubmøllen menes at have sin oprindelse i Normandiet sidst i 1100-tallet. Fra Normandiet bredte mølletypen sig først til omliggende lande og England for senere at nå til Nordtyskland, Danmark og det øvrige Norden.

Det var navnlig de store jordbesiddere, der tog den nye mølletype til sig. Blandt dem med megen jord var klostrene, og her var navnlig de flittige, dygtige og opfindsomme Cistercienser-munke ivrige møllebyggere.

Nogle af de første oplysninger om møller i Danmark har vi fra 1200-tallet, således fra 1250 Munkemølle i Odense, en mølle fra Fløng nær Roskilde fra 1259 og fire møller ved Heddinge fra 1261.

Ser vi på Læsøs historie i 1200- og 1300-årene, var det således, at

Forår ved Museumsgården med Læsø-stubmøllen. Foto: Læsø Museum

Cisterciensermunkene ejede en fjerdedel af Læsø i godt 100 år. De byggede Byrum kirke og påbegyndte måske opførelse af et kapel i Hals sogn. Det var også dem, der for alvor fik sat gang i saltproduktionen på den måde, vi kender i dag, med at syde salt i store pander over åbne ildsteder.

Disse munke var som sagt dygtige, opfindsomme og energiske. De var frontløbere, når det gjaldt om at skabe nyt og komme videre. Det ligger derfor ikke så fjernt at forestille sig, at disse nybyggere på Læsø har taget mere med af det, de var mestre i.

Hvorfor skulle de ikke have med-

bragt evnen til at bygge stubmøller med sig til Læsø? Munkene skulle jo have brød hver dag.

Det var en lidt besværlig sag at få stubmøllens specieltfremstillede byggeelementer transporteret til Læsø, så det kunne nok være rationelt at gøre den efterhånden i det meste af Nordeuropa kendte stubmølle bare halvt så stor som på fastlandet. Og så har vi stubmøllen i Læsø-format – den model, som alle dage har skilt sig ud i bl.a. størrelse fra landets øvrige stubmøller.

Et gran salt

Det er en kendt sag, at noget af det, der ses, høres eller læses, skal tages med et gran salt. Ikke mindst Læsøboer med den mange hundrede år gamle tradition for saltsydning må sande disse ord. Således forholder det sig også med den i begyndelsen omtalte mølleredegørelse, hvor stubmøllen ved Museumsgården og den ved Læsøgården på Fri-landsmuseet ved Sorgenfri nord for København naturligvis er omtalt.

En af redegørelsens medforfattere har fortalt, at billederne i redegørelsen i sin tid blev sendt til redaktionen fra – ja, tro det eller ej: Læsø Museum.

Nordre Rønner – tilflugtssted for søfarende og fiskere

Af Alan Hjorth Rasmussen

På Spirholm, Nordre Rønner, har der, formodentlig i århundreder, eksisteret et tilflugtssted for søfarende i nød. Et muret sømærke var så tidligt som i 1842 indrettet med plads for strandede søfolk og eksisterede frem til bygningen af Nordre Rønner fyr i 1879.

Da fyret i 1966 blev fuldautomatiseret og bemanningen ophørte, blev tilflugtsstedet genoplivet og var i brug de følgende årtier. Sammen med sømærket fandtes der en primitiv hytte, formodentlig en tanghytte, der blev benyttet af fiskere og andre, som frivilligt eller ufrivilligt måtte tage ophold på Spirholm. Tilflugtsstedet på Nordre Rønner havde ikke sin mage andre steder i Danmark, bortset fra på Sjællands Rev.

Afmærkningsforholdene i første halvdel af 1800-årene

Tilflugtsstedets alder på Spirholm er ukendt, men det hævdes at have været i brug allerede omkring 1650 under navn "sjovbaaken". Louis Grandjean har afledt et fællesskab til ordet ud fra betegnelsen "Scob-becken", der er brugt på Johannes Mejers kort XI fra 1650.¹ Ordet er

Fyret på Spirholmen med flagmasten, juni -99. Foto: Privat eje

imidlertid betegnelsen for østers-banke og hentyder til, at området omkring Nordre Rønner tidligere blev anvendt som fangstplads for de såkaldte Fladstrand-østers.²

Sikre oplysninger om tilflugtsstedet har vi først i Lars Hess Bings Læsøbeskrivelse fra 1802. Bing beretter om Læsøboernes flittige brug af holmene til græsning for deres kreaturer, og han fortæller videre: "På den ene holm, Spirholm, er fersk vand og en liden jordhytte, som øboerne benytter sig af, når de ligger på holmen over natten, enten i anledning af fiskeri, sælhun-

defangst eller i strandingstilfælde. Denne hytte er nu af fremmede fiskere nedrevet, og det simple træværk deri bortstjålet".³

Sagen er klar: De små holme udgjorde et vigtigt græsningsareal for Læsøboerne, ja så vigtigt, at man endog havde gravet en brønd på Spirholmen og havde opført et opholdssted, som kunne benyttes, uanset om der opholdt sig personer på Spirholmen, ufrivilligt - i forbindelse med en stranding - eller med velberådet hu under fiskeri.

Om Nordre Rønner nævnte Paul Löwenörn 1805 i sin "Anviisning

for de Seilende i Kattegattet” blot, at holmene var synlige over vandet, og at man havde foreslået, at der blev opsat en stage med et kryds, for at man kunne tage sig i agt for holmene på afstand.⁴

Næste gang vi på officielt plan hører om Nordre Rønner, er i 1842, da krydstoldskipper J. M. Knudsen udgav sin sømærkehåndbog for skibsførere og styrmænd. Da var Nordre Rønner blevet afmærket med ”et lille rundt tårn med et fladt konisk tag og en kugle på toppen”. Det hvidkalkede sømærke havde en højde over vandoverfladen på omkring 7 meter og kunne i klart vejr ses på en afstand af hen ved 15 kilometer.⁵

Året efter kom en vigtig supplerende skildring af sømærket på Spirholmen, ligesom det blev omtalt, at der på holmen var en mindre naturhavn til joller. Skildringen blev publiceret i førsteudgaven af ”Den danske Lods”. Tårnet havde form som et stort skilderhus, og herudover blev der givet følgende oplysning: ”Inden i tårnet kunne enkelte skibbrudne finde tilflugt, og tæt derved findes disse stenholmes eneste drikkelige vand”.⁶ Beskrivelsen var uforandret, da Marineministeriet i 1855 udgav sin sømærkefortegnelse.⁷

Tilflugsttårnet blev ikke benyttet af fiskere, som opholdt sig på Nordre Rønner i erhvervsøjemed. De synes i stedet at have haft en pri-

mitiv overnatning, sandsynligvis - ligesom senere - en tanghytte, oven i købet en hytte, hvori der blev opbevaret nødproviant til fiskere eller søfolk.

Stenrevene omkring Nordre Rønner blev i 1850’erne udnyttet som fangstpladser for hummer, og der opstod snart en rivalisering om stenpletterne mellem fiskere fra Læsø, Frederikshavn og Hirsholmene.

Indenrigsministeriets fiskerikonsulent, skuespiller A. J. Smidth, opholdt sig ikke på Læsø eller Nordre Rønner, men fik fra anden side, sandsynligvis af kromand Beck på Hirsholm, oplysninger om forholdene og tilflugtsstedet. I 1863 skrev fiskerikonsulenten følgende: ”Til bedre forståelse af forholdene skal jeg anføre, hvad jeg hørte derom: ”Læsøboerne har på Nordrerøn [Nordre Rønner] bygget et lille hus, hvori de - en såre skøn og menneskekærlig handling! opbevarer passende spisevarer for de ulykkelige, som storm og tykning lader strande ved denne udørken. De påstår nu, at de frederikshavnske fiskere engang har stjålet disse spisevarer, og derfor vil de ikke tillade disse folk at komme i land dér”.

A. J. Smidth fortsætter: ”Kromand Beck på Hirsholm, en agtet mand og dygtig fisker, fortalte mig også, at han kunne gå i land så ofte, som han ville, der var ingen, som

gjorde ham noget for det. Det hele drejer sig altså om et nederdrægtigt, kvalificeret tyveri, der, hvis det virkelig er begået, må blive genstand for søgsmål ved domstolene, men ikke kan have indflydelse på spørgsmålets afgørelse i almindelighed”.⁸

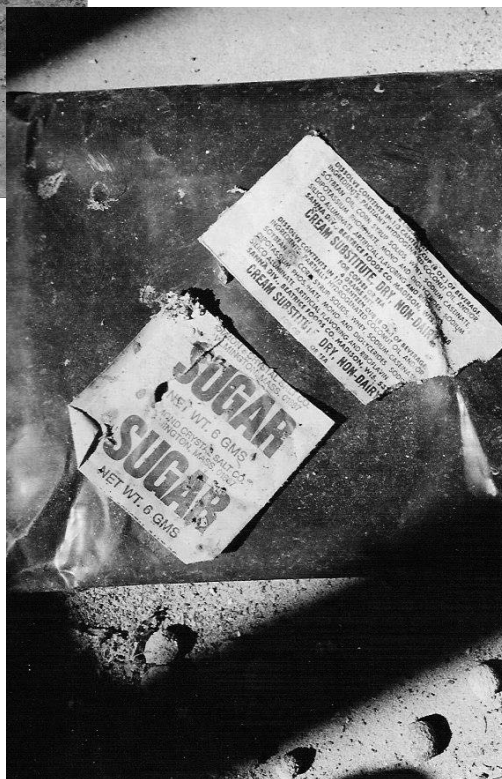
Frederikshavnerfiskerne følte, at ”tyveriet” alene blev brugt for at forhindre deres adgang til holmene og dermed til de omkringliggende fangstpladser for hummer og rødspætter. Birkedommeren på Læsø oplyste over for A. J. Smidth, at Læsø Kommune udlejede holmene til græsning for beboere i Vesterø sogn og mente nok, at beboernes ejendomsret måtte respekteres. I øvrigt tolkede han Frederikshavnerfiskernes beklagelser som udslag af misundelse og brødnid.⁹ Fiskerikonsulenten mente, at Frederikshavnerfiskerne skulle have lov til at tørre deres redskaber på Nordre Rønner.

Modsætningsforholdene omkring fiskernes benyttelse af Spirholm var så levende, at der endnu i 1937 kunne fortælles om dem. P. Chr. Pedersen, født 1890, gengav som sin version af historien, at en ældre fisker sammen med et par større drenge havde sat garn ved Rønnerne, men at det blev så hårdt vejr, at de måtte nødlande ved en af de mindre holme. Her fandtes der en lille hytte, ”der tjente som en slags depot for fiskerne. Men da

Tønde med rester af nødproviant. I baggrunden nødsignaler til hejsning i flagmasten.

Foto: Privat eje

Rester af nødproviant i tilflugtskuret, juni 1999.

Foto: Privat eje

de tre mænd kom i land og skyndte sig op for at se efter noget proviant, som de vidste skulle være depoteret i hytten, kunne de intet finde, desårsag det var fortæret”.

De tre fiskere fik siden opklaret, at nogle fiskere fra Bangsbostrand og Sæby en tid før var landet sammesteds, ”hvor de havde taget for sig af retterne, til der ikke var mere tilbage”.¹⁰

I andenudgaven af I. P. Traps Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark fra 1875 nævnes det, at der på Nordre Rønner findes ”adskillige småhuse, der kun benyttes om sommeren af fiskere eller strandede folk”.¹¹

De generelle afmærkningsforhold omkring Læsø

Allerede i 1865 kom lodsoldermand Holm på Læsø med forslag om anbringelse af et fyr på Nordre Rønner. Spørgsmålet om, hvorvidt der burde oprettes fyr på Læsø havde tidligere været meget omhyggeligt drøftet, men da gik man ud fra den forudsætning, at fyrene skulle erstatte fyrskibene omkring Læsø, der var meget dyre i drift.

Resultatet af de tidlige overvejelser blev, at fyrskibene skulle fortsætte, da fyr på land ”ikke ville afgive tilstrækkelig vejledning for farten uden om de farlige fremskydende og isolerede rev, der omgiver øen”. Som en ulempe ved fyrskibene ud over de store drifts-

udgifter blev det dog fremhævet, at fyrskibene måtte forlade stationen, når der viste sig is i farvandet, en ulempe, der føltes stærkere, efterhånden som det blev mere almindeligt at besejle Kattegat om vinteren.

Fyrinspektør C. F. Grove, der udtalte sig om forslaget, anbefalede, at så længe der ikke var noget fast fyr på Trindelen, men kun et fyrskib, ville et lille varselsfyr på Nordre Rønner være meget gavnligt. Efter hvad fyrinspektøren havde erfaret, ville den midterste af de små holme, Spirholmen, egne sig godt til et fyr, og han gav følgende karakteristik af forholdene:

”Den lille holm ligger omtrent midt imellem Hirsholms fyr og Trindelens og Læsø Rende fyrskib, ca. 3 mil [22,6 km] fjernt fra dem alle. Når skibe ved ugunstigt vejr er forsatte af rette kurs, således at de ikke får ét af disse tre vejledningsfyr i sigte, vil et fyr på Nordre Rønner i mange tilfælde kunne gøre gavn ved at varsko mod den farlige kyst omkring Læsø og derved forebygge strandinger. Derimod bør man formentlig vel vogte sig for at give det karakter af vejledningsfyr for den større fart gennem Kattegat”.¹²

Sagen om opførelsen af et varselsfyr på Nordre Rønner var stadig varm, da chefen for Fyr- og Vagerinspektionen i Frederikshavn udtalte sig om den til Marinemini-

Tilflugtsskuret på Nordre Rønner med tårnet i baggrunden. Foto: Privat eje

steriet i 1868. Den lokale Vagerinspektion tilsluttede sig forslaget, da man måtte ”anse et sådant fyr af stor værdi som varselsfyr for dette farlige langsudgående rev, hvor skibe ofte strander”. Fyrene i Skagen, på Hirsholm og på Læsø Rende fyrskib var gode i fint vejr, men når det var usigtbart, kunne man ikke se nogle af fyrene i revets nærhed, og da ville et fyr på Rønnerne ”advare for faren og gøre sin nytte for skibsfarten”.

Chefen for fyrinspektionen konstaterede også, at vintersejladser i de seneste år var tiltaget betydeligt, ikke mindst efter at fyrskibene - på grund af vejrforholdene - kunne holde station året rundt. ”Som bekendt er vejret på denne årstid underkastet anselige og voldsomme forandringer, storm og snefog afløser på få timer det gode vejr, hvorved skibene har forladt havnen, og at da Nordre Rønner ved sådanne lejligheder er et farligt sted, derpå

afgiver de sidste vintre et bevis, idet et ikke ringe antal skibe er strandede og gjort til vrag dersteds”.

Og embedsmanden tilføjede et eksempel: ”Da en pludseligt opkommende orkan af NNO med tyk luft og sne den 2. december forrige år tvang en flåde af ca. 70 skibe at forlade Aalbæk Bugten, bedrog loddet på grund af den voldsomme strøm, der førte linerne med sig, således, at skibe, der troede at være i rum sø, i virkeligheden befandt sig på flakt vand, og adskillige strandede på Rønnerne”.

Chefen for fyrinspektionen gik også ind for Spirholmen, eftersom vandet aldrig havde nået det eksisterende dagmærke, det lille tårn, og heller ikke havde været beskædiget af is.¹³ Der skulle dog komme til at gå endnu 11 år, førend varselsfyret på Spirholm blev en realitet.

Spirholm - før der kom fyr

Lad os herefter rette opmærksomheden mod afmærkningsforholdene på Nordre Rønner i årtiet før fyrets opførelse i 1879.

Lodsoldermand Holm, Læsø, havde som nævnt i 1865 foreslået, at der blev anbragt et varselsfyr på Spirholm. Fyrinspektør C. F. Grove syntes godt om forslaget og anbefalede det over for Marineministeriet. Den 29. oktober 1866 gik fyrinspektøren i detaljer omkring oprettelsen af et fyr.

Fyrinspektøren indledte med at

konstatere, at der i forvejen på det højeste punkt af Spirholmen stod "et lille muret tårn som sømærke". Holmen var omtrent 350 alen lang i retningen nord-syd og 300 alen bred i retningen øst-vest. Holmen var 5-6 fod høj, og højvandet nåede aldrig over dens øverste punkt. Holmen bestod af større og mindre søsten, ral og sand, der hvilede på et underlag af ler. Ud over sømærket fandtes der en brønd, som, hvis den blev uddybet, sandsynligvis ville kunne skaffe tilstrækkeligt med vand til det mandskab, som måtte blive ansat ved fyret.

Fyrinspektøren konstaterede også, at der mellem Spirholm og Langholm fandtes en god naturhavn for joller og mindre fartøjer, og at der ikke var geografiske eller geologiske hindringer i vejen for, at der kunne opføres "et fyrtårn af mursten og et lille våningshus på det højeste sted af øen, hvor sømærket står. Fundamentet vil nemlig ikke frembyde store vanskeligheder, og transporter af materialer og forbindelse mellem fastlandet og øen vil lettes med den nævnte lille havn". Fyrinspektøren fandt det endvidere ønskeligt, for at der kunne skaffes tilstrækkeligt med foder til 2-3 køer, at alle holmene blev underlagt fyretablisementet.

Som pointeret i skrivelsen af 23. oktober 1865 advarede fyrinspektør C. F. Grove imod at give fyret karakter af et ledefyr for den al-

mindelige Kattegatsfarer. "Det bør derfor formentlig kun lyse forbi grundene eller imellem 2½ og 3 mil, og altså have en højde af 50 fod. Men jo lavere fyret gøres, desto større sikkerhed bør der have for, at det lyser kraftigt igennem, så snart man har nået dets lysomkreds, det vil sige, det bør vise sig med fuld lysstyrke, når det kommer op over horisonten".

I 1866 mente fyrinspektøren dog ikke længere, at fyret kunne passes af en enkelt mand med husstand, men at det af hensyn til fyrets foreslåede standard (et fyr af såkaldt 3. orden) også var nødvendigt med en assistent, "så meget mere som dets isolerede beliggenhed fordrer større garanti for pålidelig betjening".

Fyrinspektøren mente, at udgiften til fyret ville løbe op i 37.360 rigsdaler, fordelt med 11.860 rigsdaler til linseapparat og lanterner m.v., og 25.500 rigsdaler til bygearbejder, tilsyn, transport af byggematerialer og rejser m.v.¹⁴

Bygningen af det 18 meter høje varselsfyrtårn på Nordre Rønner blev som tidligere nævnt først en realitet i 1879. I konditionerne "for udførelsen af bygningsarbejderne ved fyretablisementet på Nordre Røn" blev det specificeret, at "det på øen opmurede lille sømærke" kunne forlanges fjernet af entreprenøren uden godtgørelse". I konditionerne krævedes det, at "murstenene skulle være af bedste sort helbrændte

nye mursten, og til det yderste skifte i tårnet skal bruges bedste sort hårdtbrændte, ensfarvede, smukke gule og røde facadesten".

Hvis entreprenøren imidlertid foretrak at udføre tårnmuren i granit i stedet for i mursten, var der også en paragraf for det: "Alt granitarbejdet til tårnet skal udføres af bedste sort finkornet granit uden ridser eller skørheder, og skal hugges nøjagtigt og skarpkantet samt fejlfrit efter de leverede detailtegninger og opgivne mål". Til alt granitarbejde i beboelsesbygningen med magasiner samt i oliehuset skulle der benyttes søsten af stærk uskørnet granit. Entreprenøren foretrak granit og fik stenene leveret fra Hirsholmene.

Også med hensyn til murværket skulle der opfyldes nøje specifikationer: "I alt murværk, såvel granit som mursten, skal anvendes mørtel af ½ del cement og ½ del kalk med undtagelse af fundamenterne for beboelsesbygningen med magasiner, hvor mørtel af 1 del cement til 3 dele grus anvendes. Mørtelen skal tilberedes på den måde, som angives af konstruktøren. Vandet skal være ferskt. Sandet, som anvendes i mørtelen skal være skarpkornet rent bakkesand, dog kan det tillades entreprenøren at anvende strandsand, imod at det udvaskes i fersk vand efter kontrollens anvisning".

Betonen til tårnfundamentet,

Tanghytten på Spirholm, der også blev brugt som opholdssted for fiskere og søfarende. Hytten blev nedrevet i 1949. Foto: Privat eje

bagmuren i ydermurene i beboelsesbygningen med magasiner samt alle betongulve skulle bestå af granitskærver, leveret af entreprenøren. De måtte ikke kunne gå igennem en ring på 1 tomme i diameter, men derimod alle igennem en ring på 2 tommer i diameter og være fri for indblandede dele, såsom jord, grus og ler.

Beboelsesbygningerne skulle være indflytningsklare den 1. maj 1879, dagbøderne for forsinkelse var fastsat til 50 kr. om dagen.

Fyret blev taget i brug i 1880, men havde i de første år en helt utilsigtet virkning på søfarten. I stedet for at virke som varselsfy, blev fyret forvekslet med andre eksisterende fyr, da skipperne ikke havde fået Nordre Rønner fyr indtegnet

på deres søkort! 1880-85 indberettede fyrpasserne ved Nordre Rønner fyr om i alt 12 strandinger ved fyret. Heraf skyldtes 10 strandinger, at skipperen havde forvekslet fyret med andre fyr i nærheden, mens 2 strandinger skyldtes uheld, da fartøjerne ville søge ankerplads i nærheden af fyret. 1 stranding skyldtes forveksling med Skagen fyr, 1 skyldtes Læsø Rende fyr, 3 skyldtes det gamle fyr på Hirsholmene og 5 strandinger skyldtes en forveksling med Læsø Trindel Fyrskib. I størstedelen af tilfældene havde skipperen ikke kendskab til eksistensen af Nordre Rønner fyr, idet søkortene var for gamle. Da for eksempel den svenske brig ”Bore” af Marstrand strandede natten mellem den 15. og 16. juli 1884

oplyste skibsføreren, at han havde forvekslet fyret med ”Trindelens”, og at han var uvidende om, at Nordre Rønner fyr eksisterede. Hertil kom, at hans søkort var fra 1864, altså 16 år for gammelt til at have Nordre Rønner fyr indtegnet.¹⁵

Da skonnerten ”Axel” af Christiania strandede ved fyret den 31. maj 1883 havde skipperen også taget fejl af fyrskibet ”Trindelen”. Fyrmester M. G. Poulsen oplyste til Marineministeriet, at skibsføreren ”brugte ligesom samtlige andre skibsførere, som er strandede ved fyret siden etableringen blev opført, et ældre kort, hvori Nordre Røn fyr ikke var aflagt”.¹⁶

Fyrmesteren henvendte sig i juli 1883 til Marineministeriet og oplyste, at det ville være til stor nytte

for skibe, der befandt sig i nærheden af Nordre Rønner, om det ved signalgivning med flag kunne tilkendegives dem, at de stævnede mod fare. Han ønskede, at man i det hele taget kunne advare skibene imod at holde kursen så tæt på fyret, som det ofte var tilfældet. Fyrmesteren advarede især mod sydlige og nordlige vindretninger, ”under hvilke forhold Rønnerne passerer af en stor del krydsere, som ofte kun ved rene lykketræf går klar af grundene, som de sejler imellem”.¹⁷

I sine bestræbelser på at forebygge strandinger var fyrmesteren imidlertid på kollisionskurs mod andre erhvervsinteresser på Læsø, nemlig bjergernes. I et brev til Marineministeriet den 22. juni 1883 havde han nemlig givet udtryk for, at han - for at forebygge strandinger - havde ladet ”sirenen lyde nogle stød” ved hjælp af lufttrykket fra vindkedelen. Men derved havde han pådraget sig ”Læsøboernes misnøje”. Ministeriet beordrede, at der blev installeret et sæt signalflag og en håndkraftsirene på fyret.¹⁸

Tilsvarende betænkeligheder med hensyn til bjergningernes fremtid havde man i Skagen, da det grå fyr blev bygget i 1858.¹⁹

Tanghytten og dens afløser

Den tidligere omtalte hytte, hvori fiskerne havde depot, og som gav anledning til mange stridigheder

imellem fiskerne, fortsatte som tanghytte og har sandsynligvis blot været en af flere.

Fra 1886 foreligger der en klage fra Otto Jensen og I. Thomsen, Vesterø, til Marineministeriet, over at fyrmester M. G. Poulsen, da han i 1884 rejste til Skagen, havde solgt klagerens hytte for 20 kr. til sin efterfølger, fyrmester Kruse. Klagerne mente nok, at der måtte foreligge en korrespondance fra fyrmesteren om at ”vores hytte må blive stående dér til vores fri afbenyttelse”. Den nævnte tanghytte kan have været den tanghytte, som først blev revet ned i 1949 og som i det efterfølgende omtales af flere forfattere.

Da Achton Friis således besøgte

Spirholm i august 1924, bemærkede han rester af ”kåse” til fiskernes joller, og han undrede sig over ”et mærkeligt liv”, som tidligere havde rørt sig på de ensomme stenhobe, og han fortsatte: ”Som minder om denne beboelse findes endnu på Spirholm en af de gamle tanghytter. Disse rejstes for mange tider siden, da en halv snes fiskere, som drev hummer- og torskefiskeri i nabolaget, havde bopæl her i sommermånederne, medens deres skuder havde plads i kåsene eller lå ankrede i Dammen.

De fastboende var alle Læsøfolk, men det hændte ofte, at fremmede, som af uvejre var drevet herind, gik i land og levede her. Disse tilstande varede i al fald, til fyret blev bygget

Tilflugtsskuret på Nordre Rønner, juni 1999. Foto: Privat eje

i 1879, og indtil den tid fandtes her som vejledning for de søfarende en hvidmalet båke, under hvilken der altid var et lille depot, som rummede proviant for seksten mand i otte dage i form af brød og ferskvand. Nu er der kun ét minde tilbage om den tid - den sidste af de lave tanghytter. Den anvendes af fyrmesteren til hønsehus”.²⁰

I 1932 beskrev C. A. Rasmussen i ”De sorte Tejsters Øer” tanghytten og tilflugtsstedet således: ”Inden fyret i 1879 blev opført, boede der ikke et menneske på øerne... Nu og da hændte det vel, at Læsøfiskere, som i tåge eller regntykning ikke kunne finde vejen mellem grundene ind til Vesterø havn, gik i land på Nordre Rønner, og for at have et sted at søge ly om natten havde de opført en lang hytte af tang, et materiale, som altid var lige ved hånden, og hvis anvendelighed til tag de kendte hjemmefra. Denne gamle tanghytte, som måske har ligget der op mod et hundrede år, anvendes endnu, ikke som menneskebolig, men som et slags udhus, hvor der er rum til fyrmesterens høns, gæs og andet småkræ. Det kan ikke nægtes, at tanghuset efterhånden er kommet til at se noget medtaget ud”.²¹

Tanghytten blev i 1949 revet ned og erstattet af et grundmuret hus med skifertag ca. 60 meter vest for fyret.

I 1963 fandt automatiseringen

Havnefoged Erik Møller Sørensen, Østerby, med signaler til flagmasten 1999. Foto: Privat eje

af fyret sted, og Spirholmen, som i 1901 havde haft 17 faste beboere fordelt på tre familier, blev igen mennesketom. Samtidig blev det nødvendigt at oprette et nyt tilflugtssted for søfarende, fortrinsvis lystsejlere. Tilflugtsstedet blev indrettet i det lille grundmurede hus, idet alle indgange og vinduer i fyret blev spigret til. Huset blev af Fyrvæsenet forsynet med to bænke og et bord, hvorefter Redningsvæsenet blev anmodet om at sørge for ”det videre fornødne vedrørende skibbrudnes ophold og afhentning”.²² I 1964 kom der nødtelefon i huset.

Skur og proviant blev vandaliseret af mange sejlen, som kom til øen i de følgende år. Blandt andet måtte Fyrvæsenet uafsladligt

forny nødprovianten. Til sidst var tålmodigheden opbrugt. Det skete samtidig med, at den elektroniske kommunikation, radio og mobiltelefon m.v., havde overhalet tilflugtsstedet. Fyrvæsenets sidste foranstaltning var rejsningen af en 15 meter høj flagstang, hvorfra der i givet fald kunne signaleres til land med signaler, der opbevarede i redningsskuret. Nordre Rønner med fyrtårn og fyrmesterbolig blev i 2005 overtaget af Læsø Kommune.

Noter og kildehenvisninger

Det bemærkes, at ordstillingen i citaterne er opretholdt, men at retskrivningen er normaliseret.

¹Danmark og Havet redigeret af Louis Grandjean og Ernst Mentze, København 148, bind 1, s. 162. Dateringen videregivet i Danmarks Fiskerierhverv..., Faglig redaktion af Anders Finsing, bind 1, København 1964, s. 186.

²Louis E. Grandjean: Søkortets Stednavne, København 1945-46, s.73. Skrivelse til forfatteren fra Bente Holmberg, Københavns Universitets Institut for Navneforskning.

³Physisk og Oekonomisk Beskrivelse over Øen Lesøe, beliggende i Categat, København 1802. Fotografisk optryk Beskrivelse over Læsø 1802 med tillæg til samme 1806, København 1977, s. 86.

⁴Anviisning for de Seilende i Kattegattet... 1805, s. 50, faksimileudgave 1972, s. 50.

⁵Søe-Mærkebog, indeholdende en fuldstændig oplysende Veiledning i Kattegattet... En nyttig Haandbog for Skibsførere og Styrmand, Aarhus 1842, s. 6-7.

⁶Den danske Lods, udgivet og forlagt af Det Kongelige Søkaart-Archiv, København 1843, s. 86.

⁷Fortegnelse over Sømærkerne i det danske Monarki. Udgivet efter Foranstaltning af Marineministeriet.

⁸A. J. Smidths Fiskeriberetninger, modtagne fra Landvæsenskontoret 23.9.1882, Rigsarkivet. Jævnfør Indberetning om Fiskeriernes Tilstand i Kongerigets Farvande for Aarene 1862-63 (Trykt ifølge Indenrigsministeriets Foranstaltning). Kjøbenhavn 1864, s. 46-47.

⁹Skrivelse af 10.6.1863, kilde som ovenstående.

¹⁰P. Chr. Pedersen: Strandby Folk, 5. del. Fra Strandby til Læsø, u.a., s. 26. Artikelserie Strandby Folk i Frederikshavns Avis 1936-37.

¹¹Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark ved I. P. Trap, anden udgave, femte del, 1875, s. 93.

¹²Skrivelse af 23.10.1865 til Marineministeriet. Marineministeriet, Admiralitetskontoret 1866-1912. Diverse ældre sager. Nordre Rønner fyr m.m., pk. 34, Rigsarkivet.

¹³Skrivelse af 12.7.1868, kilde som ovenfor anført.

¹⁴Skrivelse af 29.10.1866 til Marineministeriet, kilde som ovenfor anført.

¹⁵Skrivelse af 16.7.1884 til Marineministeriet, kilde som ovenfor anført.

¹⁶Skrivelse af 1.6.1883, kilde som ovenfor anført.

¹⁷Skrivelse af 5.7.1883, kilde som ovenfor anført.

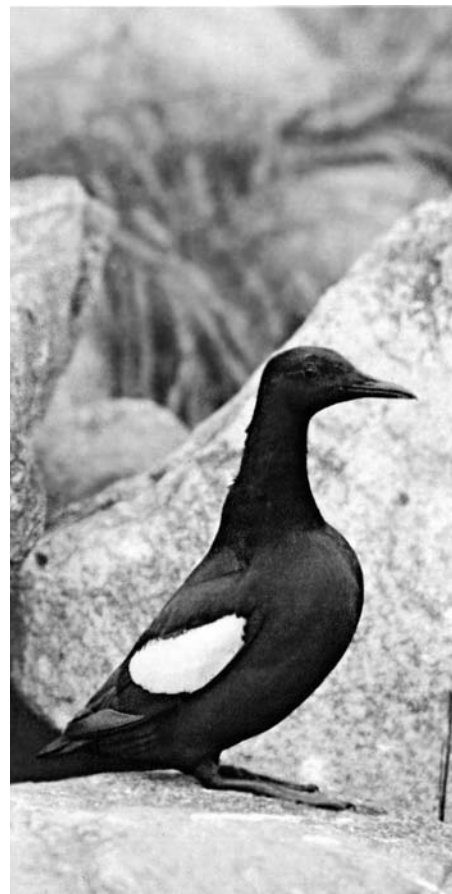
¹⁸Skrivelse som ovenfor anført.

¹⁹A. Hjorth Rasmussen: Vejen til Nordsøen... Det søgående snurrevodsfiskeris gennembrud i Nordsøen og Skagerak 1884-1903, Hirtshals 1984, s. 2.

²⁰De danskes Øer. Med illustrationer af Johannes Larsen og forfatteren, 2. udg., København 1965, bind III, s. 418.

²¹S. 10.

²²Redningsvæsenet, indgåede skrivelser 25/1963, Rigsarkivet.

Tejsten på Nordre Rønner. Foto: C.A. Rasmussen: "De sorte Tejsters Øer"

Læsø-sømands brev på vers

Indsendt af Poul Hedegaard Mortensen

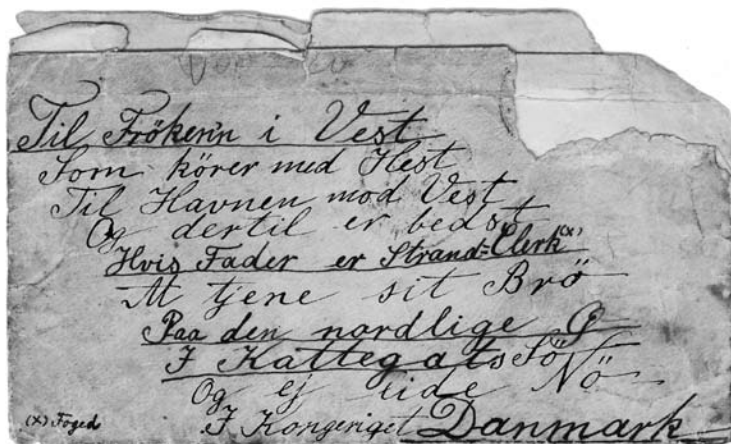
Måske er der stadig nogle med tilknytning til det gamle Læsø, som kan huske og mindes en elskelig, markant person fra den første tangtækte gård lige før Vesterø Mejeri ved navn Dagmar Hedegaard (født Mortensen). Jeg vil gerne videregive et af de mange udsagn om fortiden og dens mennesker, som vores Tante Dagmar prægede os ferieborn med, når vi kom med i hendes verden. Det kunne være i stuen under tangtaget, eller når vi med hende i spidsen var i roerne på Læsø-manér – på knæ, medens hun reciterede digte, som f.eks. hele ”Terje Vigen” af Henrik Ibsen.

Dette vil jeg gøre gennem det snart 100 år gamle falmende brev til tante Dagmar, som jeg er i besiddelse af. Det er skrevet til søs i 1908 på et stykke firmapapir fra Oceanic Steamship Company, og stemplet afsendt fra San Francisco.

Kuvertens bagside

Med Eneret udelukkende for dig
Er dette Digt udarbejdet af mig
Jeg haaber dog det vil naae dig
Skönt Adressen er lidt pussig

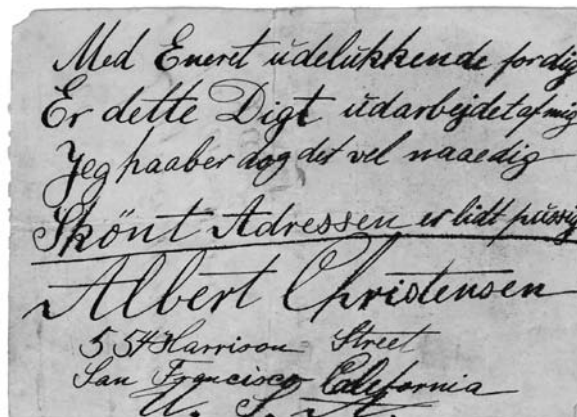
Albert Christensen
554 Harrison Street
San Francisco California
U S A

Kuvertens
forside

Til Frøken'n i Vest
Som kører med Hest
Til Havnen mod Vest
Og dertil er bedst.
Hvis Fader er Strand-Clerk

At tjene sit Brø
Paa den nordlige Ø
I Kattegats Sø.
Og ej lide Nø
I Kongeriget Danmark.

Afsenderdestination

På brevets første side står denne beskrivelse af afsenderens opholdssted og dato:

Paa Jorden under neden
Mellem Sydamerika og Australien
Paa Sydhavsøerne
Paa Havet det stille
Det store det vilde
Mellem Sydpol og Linje
Paa Selskabsøerne
Paa øen Tahiti i Byen Papeete
Den tyvende August – Nittenhundrede og otte

Brevet

Oo Dagmar du gode, du gamle, du kære.
En Pige som dig, man altid bør ære

1. Tusinde tak for dit Brev, jeg modtog.
To Maaneder efter at jeg fra Danmark bortdrog.
Derved jeg forstaar du inu er i live.
Derfor jeg nu ogsaa til dig da vil skrive.

2. Jeg farer langt borte fra fædrene Strand.
Og sejler paa Varmen til tropiske Land
Jeg sejler med Dampskib, som jo er min Lyst.
Hver maaned vi styrer for Kaliforniens Kyst.

3. Mariposa er Navnet paa Skibet så smukt.
Og sejler med Post og med Gods og med Frukt.
Samt Passagerer paa forskellige Klasser
Rige og fattige, af de brogede masser

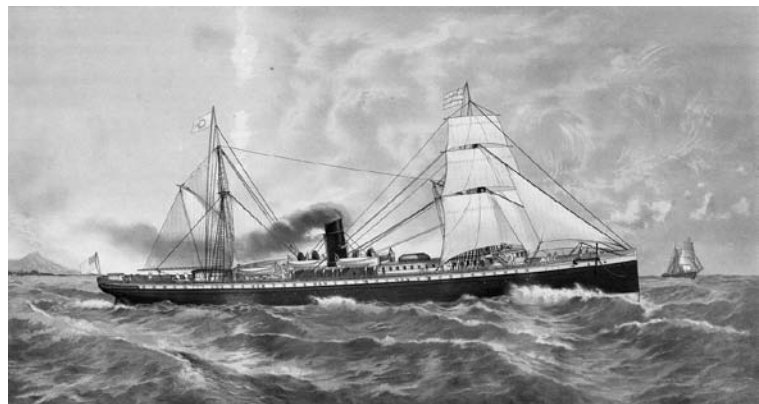
4. Saasom Millionærer, Jøder og Mormoner,
Samt Sekretærer, Grever og Baroner,
Især dog Amerikanere, Engelskmænd, Ja New Yorker
Samt en Del Kinesere, Franskmænd og Tørker.

5. Engang i hver Maaned vort Skib ja til Gavn.
Vi fortøjer i San Franciscos Havn.
Vor Hyre vi modtager af gode Finansmænd.
Jeg modtager Breve og besøger Landsmænd.

6. Om fire Aar du atter kan
Om alle ting godt gaar
Møde mig paa Læsø Land.
Ja paa den danske Jord.

7. Så vil jeg bo i Danmark tryk
Og gifte mig ak ve,
Og hvile min den gamle Ryg
Saa skal du bare se.

8. Jeg bliver snart træt af dette Liv
At fare Verden om.
Jeg mangler jo et Hjem en Viv
For ræt at hygge om.

Mariposa, bygget til Oceanic i Philadelphia 1883, solgt til Alaska Steamship Co. 1912. Sank efter grundstødning med Straits Island Reef, British Columbia, 18. november 1917.

9. Der findes vel en Pige der
Der paa mit føde Land,
Som jeg kan få og have kær,
Og blive hendes Mand.

10. Hvis saa, saa vil jeg leve der
Der paa min føde Ø.
Hustru og Hjem at have kær,
Endogsaa der at dø.

11. Hvis ej, saa vil jeg vende om
Og styre kursen Vest,
Bort til det Land hvorfra jeg kom
Som saa maaske blir bedst.

Sluthilsen

For denne gang jeg vil
Nu ende her mit Digt.
Se du nu bare til -
Du kan vel gøre sligt.

Nu mange hilsener
Jeg her vil sende dig.
Samt dem som du har kær
Langt borte her fra mig.

Samt hilsener dig til
Fra Landsmænd ude Vest.
Især Peder og Emil
Som du jo kender bedst.

L.A.F. Christensen
San Fran. California
Fem fem fir Harrison
U.S. Amerika

Tante Dagmar

Da jeg fik dette brev på vers overladt, fik det følgende bemærkning med fra min tante:

” I kan jo nok høre, at jeg har korresponderet med ham. Han kom her altid, når han var hjemme og sagde farvel, inden han drog ud igen” - og så sagde han:

”Dagmar, jeg hører aldrig hjemmefra, mine forældre skriver ikke, ville du ikke nok skrive til mig?”

”Det skal jeg såmænd nok Albert, - nu skal du skrive først, så ved jeg din adresse”. – Det gjorde han så!

Dagmar Hedegaard

Født 1880 og død 1972, gift med Peter Hedegaard. Sammen overtog de, som 3. generation, slægtsgården ”Mortensminde” i 1912. Dagmar Hedegaard opholdt sig hele sit liv på Læsø bortset fra det halve år, hun var tjenestepige i København. Hun var kendt som en god fortæller og har leveret skriftlige beretninger til Nationalmuseet om livet på Læsø. Læs mere om hende i bogen ”Læsø – og dem jeg mødte” af Bernth Christensen.

Dagmar med fire af sine i alt fem søskende. Bagest fra venstre Morten, Søren Peter og Christopher. Forrest Dagmar i hvid bluse med søsteren Marie. Foto: Privat eje

“Himmerig” og dens beboere

Af Solveig Hansen

Jeg har endnu ikke fundet ud af, hvorfor stedet hedder ”Himmerig”.

Men jeg kan have en formodning, idet Lars Jespersen Dam, som er en af de dokumenterede ejere af stedet, havde en oldemor, som hed Karen Jespersdatter. Hun var i sit 1. ægteskab gift med en Niels Nielsen Himmerig. Denne var der skifte efter i 1718, iflg. Caspersens navnefortegnelse.

Måske har de boet på stedet. Om manden så har fået navnet efter stedet, eller stedet har fået navnet efter manden, må forblive en uløst gåde.

Else Larsdatter

I 2003, skrev jeg om den sidste beboer i det gamle “Himmerig” i Vesterø, som også blev den første i det nuværende “Himmerig” på Præstevejen. Det var Kirsten Poulsdatter Larsdatter.

Denne Kirsten havde også en søster, Else Larsdatter, og hendes historie er det lykkedes mig at finde i mit arbejde siden sidst. Den kommer her:

I årsskriftet for 2003 skrev Solveig Hansen artiklen ”Alt dette havde lokalarkivet til mig”.

Denne artikel kan læses i forlængelse af den tidligere, men er også et eksempel på, hvor meget mere lokalarkivet havde til Solveig, da hun fortsatte og søgte videre i de spor, hun allerede dengang havde fundet.

Else Larsdatter blev født den 30. januar 1831, som datter af Lars Jespersen Dam og Anne Kirstine Andersdatter Thuren.

Den 26. februar 1854 blev Else, 23 år gammel og tjenestepige, gift med tjenestekarlen Lars Christian Nielsen, der også var 23 år. Ægteparret fik ret hurtigt 3 børn:

- August Julius Lorens Larsen født den 10. april 1854.

- Eline Kristine Amalie Larsen født 30. oktober 1856.

- Ludvig Christian Larsen født 11. oktober 1859.

Men ægteskabet blev kort, for i folketællingen 1860 kan man læse, at enken Else bor med sine børn hjemme ved forældrene og søsteren Kirsten. Elses mand var omkommet på havet.

I 1863 overdrager forældrene det gamle “Himmerig” til søsteren Kirsten, mod at de skal bo på aftægt ved hende. I samme forbindel-

Solveig Hansen.

Foto: Bitten Johansen

se kan man læse, at Else skal have et stykke jord, hvorpå der kan stå et 5 fags almindeligt hus.

Helt nøjagtigt står der: ”Endelig er Eieren pligtig, saasart paafor-dres at meddele vor Datter Else Larsdatter Arvefæste for 50 Aar paa saa meget Jord i nordreste Hjørne af Marken paa Stedet, at der paa kan staa 5 Fag almindeligt

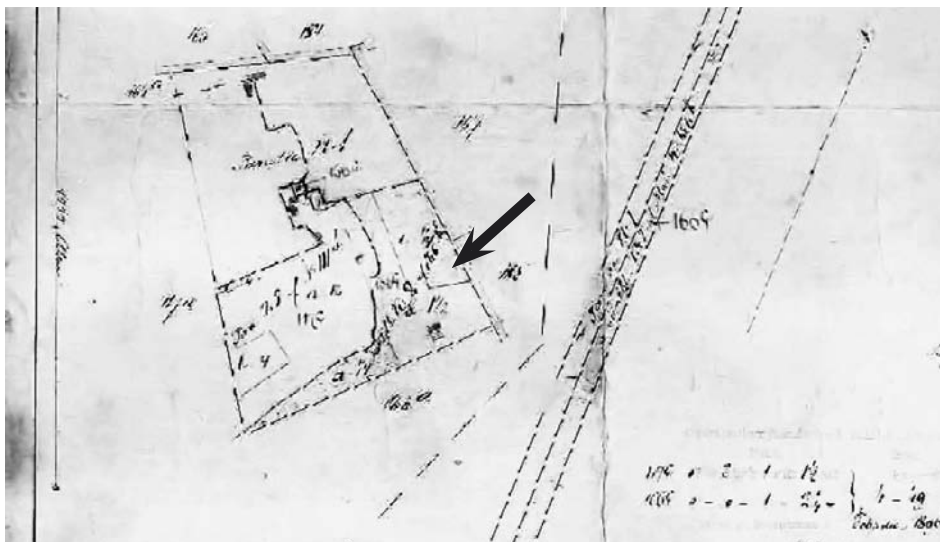
Huus og desuden til en Have, halv så stor den der er ved stedet”.

Om Else fik bygget huset, ved jeg ikke, men i 1868 får Hans Christian Uldsted skøde på et hus på ejendommen og lejer et stykke jord. Det kunne meget vel være den jordlod, der var tiltænkt Else.

Senere i 1872 kan jeg læse, at Hans Christian Uldsted transporterer og skøder huset og det lejede stykke jord til enken Else Larsdatter, og at Else allerede i 1873 transporterer og skøder huset og jorden til en Poul Sørensen, der dør i 1913.

Samme år, 1913, da Kirstens datter sælger ”Himmerig” til Peder Johan Strøm Pedersen, er der et punkt i købekontrakten, hvor jorden igen nævnes. Der står: ”Køberen har samme Rettighed som Sælgerinden til den Jordlod, som om 6 Aar falder tilbage til Ejendommen sydøst beliggende for den solgte Ejendom, og hvilken Lod for Øjeblikket bruges af Ole Christian Pedersen, der ejer en Lod, der tidligere har hørt til det her solgte Sted. Rettigheden til bemeldte Lod er for 44 Aar siden erhvervet af Sælgerindens Tante Else Larsdatter. Men Sælgerinden Paatager sig intet som helst Ansvar i bemeldte Henseende”.

Det sted, som Ole Christian Pedersen, der er nævnt i ovenstående

Kopi af det originale matrikelkort, februar 1896. Pilen peger på den jordlod, hvor Else Larsdatter kunne bygge et 5 fags hus.

citat, beboede, er det, der i dag er Præstevejen 14.

Else Larsdatter flytter

I folketællingen 1870 kan man se, at Else Larsdatter er flyttet. Hun er nu 38 år og tjenestepige ved et ægtepar i Hals sogn.

Hun har datteren Eline med sig, mens sønnen August er registreret som tjenestedreng i Byrum ved Adolf Pedersen, og den yngste søn Ludvig er plejedreng ved mosteren, Kirsten. Ludvig er fattigforsørget.

Foruden disse tre børn, har Else i 1865 fået et par tvillinger, som er døbt Christine Larsen og Sylvester Larsen, og begge to har hun med sig i sin plads i Hals sogn.

Går man frem til folketællingen i 1880, tjener Else stadig ved det samme ægtepar, Niels Jensen og Ane Lund Mortensdatter i Hals sogn, og tvillingerne, der nu er 14 år, har hun stadig ved sig.

Ane Lund Mortensdatter dør i 1882, og i folketællingen 1890, er Else Larsdatter, stadig ved enkemanden Niels Jensen, nu ikke mere som tjenestepige, men som husholder.

Niels Jensen dør i 1898, 84 år gammel, og Else Larsdatter den 27. februar 1911, 80 år gammel. Else blev begravet på Østerby Kirtegård den 5. marts 1911.

Troldkarle og hekse på Læsø

Af Kurt Dahl

Igennem det 16. og det 17. århundrede blev der gennemført mange hekseprocesser i Danmark og det øvrige Europa. Overtroen florerede, og det var en tid, hvor der ofte kun skulle en mistanke til, før en person blev betegnet som en, der kunne hekse eller lave spøgeri. Det er værd at bemærke, at udtrykket ”hekseprocesser” ikke kun omfattede kvinder, men i lige så høj grad var der mænd, der blev tiltalt.

Dette hekseri eller spøgeri kunne bestå i, at man kunne gøre folk syge, eller omvendt man kunne gøre syge mennesker raske. Heksen kunne påføre andre død og ødelæggelse, hvis man kom ham eller hende nær.

Hekseprocesser på Læsø

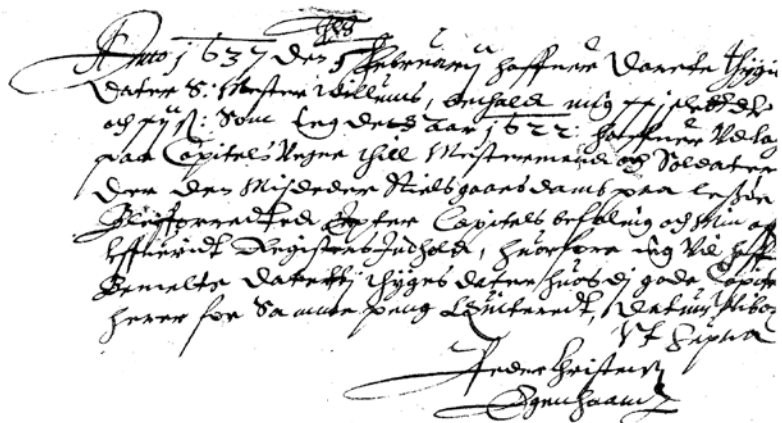
Men det var ikke kun i Europa og det øvrige Danmark, der var hekseprocesser. Det var der også på Læsø.

Læsøs gamle tingbøger, dvs. før 1685 er desværre ikke bevaret for eftertiden, men pga. en bestemmelse, der var i datidens love, så er det i dag muligt at finde disse sager. Denne bestemmelse sagde, at en person, som fik en anklage over sig, som kunne medføre døden, skulle have sin sag prøvet ved det nærme-

ste Landsting. For Læsøs vedkommende var det nærmeste Landsting det, der var i Viborg. Landstingets gamle protokoller er heldigvis bevaret langt tilbage i tiden, så langt, at vi kan konstatere, at der har været sager om hekse på Læsø i årene 1617, 1630, 1631, 1634, 1642, 1647, 1653 og 1656. Det er muligt, at der dukker flere op, når vi får kigget nærmere efter i de gamle protokoller.

Ved historiske studier er det altid spændende at finde flere kilder til samme beretning. Derfor tror jeg også, at der findes flere sager. Ovenfor står kvitteringen som viser, at der er betalt for mestermandens gerning i 1622.

Nu er det ikke sådan, at hekseri kun forekom i det 16. og det 17. år-

The image shows a handwritten document in Old Danish, likely a payment receipt or legal record from 1622. The text is written in a cursive script and mentions a payment for a witch trial on Læsø. The document is dated 1622 and mentions the name of the person who paid, Jørgen Pyh.

hundrede. Det har der også været i mange områder senere. Forskellen er, at med den sidste hekseproces i 1693 ophørte man med at dødsdømme hekse og at brænde dem på bål. De senere hekse og troldkarle kunne straffes af præsten, eller ved udstødelse af lokalsamfundet.

En Læsø troldkat

Som et lille kuriosum i denne sammenhæng kan nævnes, at min egen tiptipoldefar Jørgen Børum Poulsen (1808-1891) var en af datidens troldkarle på Læsø. Jeg har citeret følgende fra min egen bog ”Læsø-folk i flere hundrede år”.

Jørgen Børum blev også kaldet Jørgen Pyh. Denne oplysning om hans navn har jeg fra Arne Espegaards bog ”Liv og sprog – på svundne tiders Læsø”. Heri står : ”Jørgen

Pyh hed egentlig Jørgen Børm [navnet var her stavet uden "u"] og boede i Klitten, engang kom han og Svend Strøm....." Samme historie findes også i bogen "Læsøfolk i gamle dage", af Grüner Nielsen, s. 229 - 230. Jeg citerer fra denne bog, da historien her er mere udførlig :

"J.B., ogsaa kaldet Jørgen Pyh, siges ellers at have været næsten den bedste "Troldkat" på Øen. Han boede i Klitten. Engang bjærgede J.B. Hvede i en Jolle sammen med en Mand, der hed S. Under arbejdet kom de i tanker om hver at "redde" en Sæk Hvede til sig selv. Det gjaldt nu blot om at faa baaret Sækkene i Land, uden at nogen saa det. De bar hver sin Sæk, men da de havde gaaet lidt, fik de øje paa Strandfogden, som kom hen imod dem. S. blev bange, men J.B. sagde: "Pyh, du skal pinnede aldrig bryde dig om det, lad mig faa Sækken."

J.B. tog nu begge Sækkene, og de fulgtes ad. J.B., der havde saa meget at slæbe paa, var dog lidt bagud; men pludselig mærkede S., at J.B. havde gjort sig usynlig. S. kunde tydeligt høre ham puste tæt ved sig, men se ham kunde han ikke. Da de kom forbi Strandfogden, spurgte denne: "Var I ikke to før?" S. sagde da, at J.B. havde været med, men var gaaet tilbage til Jollen for at øse Vand ud af den. De gik nu uantastet videre; først da de kom til det sted, hvor de fra Stranden skulde op paa Strandbakken, blev J.B. pludselig

synlig for S. Thi under Opstigningen var det blevet muligt for S. at se Troldkarlen under Fødderne, og saa var det umuligt i det Øjeblik for ham at gøre sig usynlig. Derfor har man ogsaa det Raad, naar man kan høre nogen gaa, men ikke kan se vedkommende, da at tage en kroget Stok og holde den saaledes, at den usynlige maa falde derover. Man kan da se ham under Fødderne, og hans Usynlighedsevne er forbi."

Fra en hekseabbat, hvor de danser ryg mod ryg.

En Troldkat, der er nævnt i historien, har følgende betydning iflg. "Liv og Sprog - på svundne tiders Læsø". Samtidig med betydningen er det også en lille historie om Jørgen Børum.

"Troldkat, heksemester, en, der kan mere end sit fadervor, og som enten kan gøre ondt eller modvirke andres onde hekseri. Nogle troldkatte havde Cyprianus. En troldkat gav det råd til Jens Peder Gaj hans bedstefar, som til stadighed mistede heste (der var hekseri med i spillet) at han skulle grave en død hest ned

inden for stalddøren; hullet skulde være så stort, at hesten kunne stå op. Så ville der ikke dø flere heste, Men samtidig forudsagde han, at konen i gården ville dø inden et år. Han fik ret. - Troldkatten Jørgen Pyh".

Følgende er citeret fra bogen "Den lede bog" af Arne Espegaard, (s.68):

"Troldkatten Jørgen Børm, ogsaa kaldet Jørgen Pyh, kunne gøre sig usynlig, når han var ude og stjæle strandingsgods, og han kunne hypnotisere folk, så de troede, de befandt sig et helt andet sted. Da han skulde dø, blev stuen fuld af fugle".

Det stemmer fint overens med "Liv og Sprog - på svundne tiders Læsø", hvor der står. "Line Olsen, kaldtes Line Højbaaren. Hun sad ved Jørgen Børms dødsleje, da stuen blev fuld af fugle"(s.137).

En hekseprocess på Læsø

Men tilbage til 1600 tallet, nærmere bestemt hekserierne og spøgerierne på Læsø i 1630, hvor der stadig var dødsstraf. Jeg giver i det følgende et meget kort referat af sagen. Dels anklagen og nogle af vidneudsagene og slutteligt hvad dommen blev, og hvordan den blev eksekveret.

Grunden til, at jeg har valgt sagen fra 1630, er, at det er en af dem, der er beskrevet mest fyldestgørende, men samtidig hænger den sammen med sagerne i 1631 og 1634, som

begge er direkte afledt af denne sag. Disse to sager og de øvrige vender jeg tilbage med i form af en bogudgivelse på et senere tidspunkt. Min første tanke var at beskrive sagerne fra 1631 og 1634 i Museumsforeningens Årsskrift i 2008. Men sagerne har et omfang, der gør, at der kun kan blive tale om et beskedent referat, hvilket denne guldgrube af kulturhistorie ikke fortjener.

Men træd nu indenfor i Lands-tingssalen:

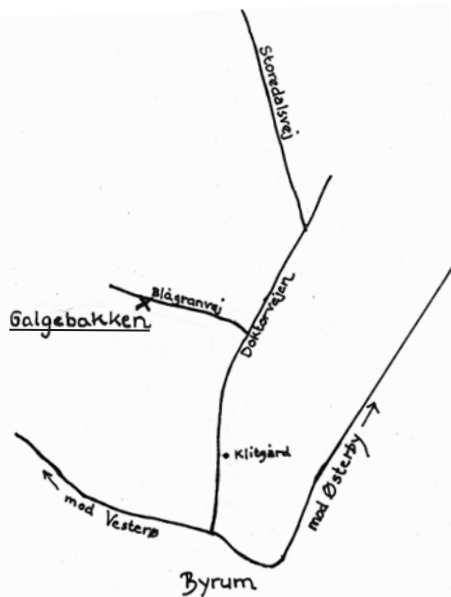
Landstingssag d. 14. august 1630 (LAV - B24-521, 1630 fol. 199 ff.)

I denne sag er der indstævnet 3 personer. Karen Jensdatter på Rimmen, Inger Mortensdatter, samt hendes mand Niels Lauridsen.

Sagen ved Viborg Landsting skete på baggrund af tingsvidner og dom fra Læsø Birketing fra tingdagene d. 21. maj, d. 4., 7. og 11. juni 1630. På disse tingdage er der skrevet tingsvidner, som er beskrivelser af

Heksesabbat hos djæveln. Ifølge traditionen skulle hekse kysse værtens bagdel.

sagen, vidnernes forklaringer og hvad dommen lød på. Disse beskrivelser tog birkedommeren med til landstinget, således at man ikke behøvede at transportere alle involverede personer derned.

Anklaget for "spøgeri"

Fra disse tingsvidner, hvor anklagen bl.a. er angivet som "Spøgeri", gengiver jeg fra retssagen, med en tilnærmelse til nutidssprog:

"I mange år har Niels Lauridsen ved Backen og hans hustru Inger Mortensdatter haft ord for, at de har brugt spøgeri og andet slig i blandt folk. Nævnte Niels Lauridsen skulle kunne tage Løcke af kornsæd på markerne, og ligeledes skulle han kunne tage mælken fra køerne og på samme måde sørge for, at mælken kom tilbage."

Kvæget døde

Et vidnesbyrd kommer fra Maren Lauridsdatter, der er gift med Christen Pedersen Cortsen. Hun vidnede: "Det hændte sig en gang, at hans kvinde Inger Mortensdatter kom ned til mig og begærede, at jeg skulle give hende noget mælk. Maren Lauridsdatter sagde da til Inger Mortensdatter, at det tjente ingen, da hendes mælk var fordærvet. Inger Mortensdatter svarede: "Giv mig noget malt og noget salt så skal det få det bedre." Inger Mortensdatter fik malten og saltet og bad Maren Lauridsdatter om at give køerne det tre morgener i træk, så vil de få det bedre. Hvis det ikke hjalp, så vil Niels Lauridsen komme. Det skete, og køerne fik det bedre. Dog var der en ko, der kort tid efter blev dårlig og blødte. Atter kom Niels Lauridsen og gik ud til koen og tog noget muld fra jorden og lagde på den samtidig med, at Niels Lauridsen tog sin hat i hånden. Maren Lauridsdatter vidste ikke, hvad han havde gjort, men koen fik det bedre, men kun en kort tid, hvorefter den døde. Derefter havde Maren Lauridsdatter mistet en ko hvert år. Else Jensdatter, som var Maren Lauridsdatters tjenestepige, vidnede på samme måde."

Og mælken blev sur

Næste vidne var Anne Markusdatter. Hun vidnede: "At forleden år kom hun ned til Inger Mortensdat-

ter og Niels Lauridsen og beklagede, hvorledes hendes mælk var fordærvet, og at det måtte være Inger Mortensdatter, der havde haft onde tanker." Et andet vidne, Else Sørensdatter, berettede videre: "Da Anne Markusdatter havde været hos Inger Mortensdatter, gik Inger Mortensdatter til Anne Markusdatters gård og gik ind i husene, og kort efter blev mælken god igen. Men hvordan det gik til, vidste Else Sørensdatter ikke."

Næste vidne var Margrethe Hautorns datter: "Hun fik forleden år besøg af Inger Mortensdatter, hvor Margrethe sagde til Inger med stor hårdhed og onde ord, at hendes mælk var fordærvet. Inger Mortensdatter gik straks igen, og da blev mælken igen, som den skulle være."

En pagt med Lucifer

Ved det næste tingsvidne vedkender Niels Lauridsen, at han har lært trolddomskunsten for ca. 15 år siden. Denne bekendelse gør han til præsten Peder Thøgersen Hvass og Landfogden Jens Thomsen. I bekendelsen kom det frem, at han var blevet kontaktet af Lucifer, der havde talt til ham i et syn. Lucifer havde spurgt Niels Lauridsen, om han ville tjene ham. I første omgang havde Niels sagt nej, men ved en senere lejlighed, hvor Lucifer atter havde kontaktet ham, havde han sagt ja til at tjene ham og til af fra-

sige sig den "Hellige trefoldigheds dom." Derefter havde han taget kornet fra Jens Nielsen Vinters marker og givet det til Niels Madsen i Turen. Herefter vedkender han sig at have brugt slige kunster overfor Maren Lauridsdatter, Christen Pedersen Cortsens hustru.

Læsø-kavringer forbyttes

Niels Lauridsen havde også en finger med i spillet omkring noget

eller Valborgs nat, som den også hedder, er natten imellem d. 30. april og 1. maj.

Troldkarlen går til modangreb

Mange andre vidnede også mod Niels Lauridsen. I Byrum sogn: Johanne Albretsdatter, der var gift med Peder Lauridsen i Gyden og hendes mor Anne Andersdatter, Store Kirsten Andersdatter Smed og Karen på Rimmen. I Hals sogn: Kirsten

*Noch giffuet mester Mand som
han rettet faano Kom fra Seebje
for hans Løn 5 Sl. dl.*

Noch giffuet mester Mand som hen rettet hanom. Kom fra Seebje, for hans Løn 5 Sl. dl.

brød, der skulle sejles til Norge og sælges. Det brød, der blev sendt til Norge, var mærket således, at man kunne se, hvem det tilhørte, men her havde Niels Lauridsen lavet noget spøgeri. Noget af Peder Lauridsen i Gydens brød var pludselig iblandt det brød, som Lydik Pedersen havde.

Heksesabbat

Niels Lauridsen havde også kontakt til andre, der kunne lave spøgeri. De mødtes på Syrodden hvert år til Vollermis nat, hvor de blandt andet forsøgte at holde fiskene fra at komme til lands. Vollermis nat

Ambrusdatter, Kirsten Poulsdatter Pind og Else Nielsdatter Biørnsens. I Vester Sogn: Maren Lauridsdatter, Jon Vinters Hustru, Maren Pedersdatter, Søren Madsens efterleverke, Birgitte Lauridsdatter Knud Skomagers Søster, og gamle Peder Skomager. Det, de bl.a. vidnede, var, at de ikke var i ledtog med Niels Lauridsen, som han påstod.

Bl.a. påstod Niels Lauridsen, at Lydik Pedersen, der var syg, at denne sygdom skyldtes Johanne Albretsdatter og hende moder Anne Andersdatter. Og ydermere havde de givet Maren Nielsdatter, Niels Lauridsens datter, en dårlig ryg. Og

at de havde være med på Syrodden.

Poul Pedersen i Lund vidnede, ”at for 17 år siden kom Anne Andersdatter til hans hus og gik hen til en seng, hvor hans børn lå og sov. Anne Andersdatter tog det ene af børnene op, og derefter mistede det talens brug.”

Niels Lauridsen sagde også, at Karen Jensdatter i Rimmen var en troldkvinde. Hun skulle være årsag til, at Peder Sørensen i Høyen fik sit ben ”Sønder slaget”, hvorefter han døde. Samme beskyldning rettede han imod stort set alle øvrige, der havde vidnet mod ham, hvilket de samtlige benægtede med ed.

På den måde fortsatte tingsvidnerne. Niels Lauridsen rettede beskyldninger mod de personer, der tidligere er nævnt. Det var som i mange andre trolddomssager på Læsø, og i andre dele af landet, at den eller de sigtede prøvede at få andre med i fedtefadet, så at de selv slap med en mildere dom.

Men under alle omstændigheder havde Niels Lauridsen vedgået at være en troldmand. Men det ses ikke, at hans kone og Karen Jensdatter blev dømt. Men et nærmere studie af samtlige sager giver måske flere relevante oplysninger.

Mestermændens regning

I denne forbindelse er det interessant at inddrage en anden kilde, nemlig Landfogdens regnskaber

fra 1629/1630 (LAV - C2-270)

Heri findes nogle interessante poster, der har relation til ovennævnte sag:

En af posterne lyder: (gengivet efter kilden) “Bekostning paa dennem Som Var beskylt for trolddom, Som Var en Mand oc tho kvinder, de komme hid til Viborg then 21 July, oc bliffue i Byrums fengsel indsatt huor Vdi de Vare i femten dage, til øll oc Madt gaff Ieg 7 sld.

Gaff By-suennene for diris Vmage (umage), at thage Vare paa dennom effter Capitels befaling 2 Sl.dl.

Giffuet for opsettelse och domme i denne Sag 5 Sl.dl.

Giffuet til Vogen Leie her fra byen Ned til Vhorde med den Mand Som bleff dømt til Ilden och dem Som tage Vare paa hannom 3 Sl.dl.

Baaden som førde hannd frem oc tilbage 3 Sl. dl.

Heksebrænding

Som det ses af den sidste kilde blev Niels Lauridsen dømt til Ilden. Det var en normal straf for trolddom på den tid. Men en meget barsk straf, hvor den formastelige blev bundet til en stige og væltet ind i bålet.

¹Dahl, Kurt: Læsøfolk i flere hundredeår: en slægtsbog om min familie på Læsø og lidt om øens historie. Privattræk, Svenstrup 1999, 267 s., ill.

Overtro om “Pej-Niels”

Men Pind-Niels blev anklaget for Trolddom og dømt til at brændes. Først blev han rullet ned ad Galgebakken (ved Dønsigen, nordvest for Klitgaard) i en Pigtønde, og derefter blev han brændt. Paa det Sted ved Galgebakken, hvor han blev brændt (paa et Vognhjul), er der en vissen Plet, hvor der aldrig gror Græs.

Fra Læsøfolk i gamle dage, H Grüner Nielsen, 1924, s. 175

Så ungSå død

Af Bitten Johansen og Kay Johannsen

På Lokalhistorisk Arkiv findes Læsø Bladet fra 1922 til 1924 og Læsø Posten fra 1930 til i dag. Når man sidder og læser de gamle Læsø Poster, kommer mange små og store historier frem.

En historie, der fangede mig, findes i Læsø Posten lørdag, d. 26. maj 1945:

Ilanddreven tysk marinesoldat.

"Sognerådsformand Birch Nielsen oplyste i sognerådet, at strandfogeden Pinsesøndag havde fundet liget af en tysk marinesoldat, der var ilanddrevet på Storholmen (BJ: det vestlige Kringelrønnet). Liget syntes kun at have ligget i vandet i ca. 3 uger, og det menes stamme fra det syd for Læsø sunkne tyske skib .

Af soldaterbogen, som man fandt på liget, fremgår det, at han hed Martin Hohn og var hjemmehørende i Dahlem (BJ: Villaforstad til Berlin).

Liget førtes straks til strandfogedens gård og begravedes i al stilhed i tirsdags på Byrum Kirkegård".

En kort og sørgelig notits i avisen. Den unge soldats triste skæbne vakte min nysgerrighed. Oplysnin-

Tyske soldater på vej til Læsø.

Foto: Læsø Museum

gerne måtte kunne bekræftes, og måske kunne jeg finde ud af lidt mere?

I Kirkebogen over "Døde Mandkøn" i Byrum sogn, der også står som kopi på Lokalhistorisk Arkiv, finder jeg Martin Hohn den 22. maj 1945. Præsten har skrevet, at Martin Hohn blev fundet ved Store Holms Strand den 20. maj 1945 af strandfoged Einar Strøm Petersen, Horns Herred, Hjørring Amt, og at han blev begravet den 22. maj.

Der står også, at han var matros i den tyske marine, og ifølge soldaterbog, fundet på liget, var han fra Dahlem i Tyskland og født d. 6. nov. 1926.

Et metalskilt, der hang i en snor

om den afdødes hals, bar indskriften: *"Kriegsmarine 42881/44"*.

Endvidere står, at den afdøde var 18 år, at han blev begravet af sognepræst J. Ravnkilde Møller, og sidst under anmærkninger: *"Liget blev fundet i land ved stranden. Det var i tysk marineuniform. Døden skyldtes drukning"*.

Ud fra kirkebogen kan vi således se, at den arme knægt blev sendt i krig i 1944 - sandsynligvis på hans 18 års fødselsdag, eller måske før. Man kan måske gå ud fra, at det skib, han var ombord på, var på vej hjem til Tyskland i krigens sidste dage eller efter kapitulationen d. 8. maj 1945.

Død og savnet?

Desværre kan jeg ikke finde Martin Hohn i gravbogen for Byrum sogn – der er han ikke noteret!

Betød "begravet i stilhed" også, at graven end ikke blev markeret med et nummer og indført i gravbogen? Blev han kulet ned uden sten eller navn i et hjørne af kirkegården? Åbenbart! Måske var stemningen i landet sådan i de første uger efter krigen?

Jeg fandt så ud af, at der senere kom en aftale i stand mellem Tyskland og Danmark om at samle alle soldatergrave på en række kirkegårde i Danmark, hvor tyskerne selv skulle vedligeholde og passe dem. Sådan en tysk gravplads findes på kirkegården i Frederikshavn. Måske var også "min tysker" blevet flyttet hertil? Men en opringning til kirkegårdskontoret var skuffende. Martin Hohn fandtes hverken i kirkegårdens gravfortegnelse eller i det store register over tyske soldatergrave i Danmark.

Nu blev historien for alvor mystisk. Måske kender ingen andre til hans død? Er hans familie nogensinde blevet underrettet?

Jeg gik på nettet og fandt ud af, at tysk Røde Kors stadig leder efter savnede soldater fra 2. verdenskrig. Her kunne jeg endelig gøre noget: Nu ligger alle oplysninger om Martin Hohn – Kriegsmarine 42881/44 – på søgebasen i Deutsches Rotes Kreuz.

Måske kommer der et svar en dag?

Fra krigskirkegården i den nordlige udkant af Frederikshavn Kirkegård.

Foto: Kenneth Kristensen

En tysk begravelse under 2. verdenskrig på det tyske afsnit af Frederikshavn Kirkegård.

Foto: Bangsbo Museum

Christen Pandrup: Skolelærer i Byrum 1815–1816.

Af Arnt Jerup Wiis

Med den nye skoleforordning fra 1814 blev det almindeligt at bruge betegnelsen skolelærer, hvor det tidligere havde heddet skoleholder. Forordningen krævede, at skolelærerne skulle være seminarieuddannede. Det gik dog an at ansætte personer, der ikke var seminarieuddannede, hvis de ellers ville lade sig eksaminere og i øvrigt klarede eksaminationen.

På Læsø var det vanskeligt at få seminarieuddannede lærere. Tit stod stillinger ledige i halve og hele år. Mangelen på lærere og i særdeleshed de dårlige aflønningsvilkår var de væsentligste årsager hertil.

Efter den nye forordning blev degneembederne nedlagt, når en siddende degn døde. Degnens embede skulle herefter overtages af en skolelærer og kirkesanger i én og samme person. Dette skete for at skaffe skolelærerne bedre indtægter, og dermed gøre det mere attraktivt at blive skolelærer.

Lærermangel på Læsø

I Byrum sogn var degnen Søren Mallings død den 30. marts 1815. Der skulle ikke ansættes nogen ny

degn, men derimod en skolelærer og kirkesanger. Med degnens død var der opstået et problem med besættelsen af skolelærerstillingen i Byrum, da egnede kandidater til et skolelærerembede normalt ikke var til rådighed på Læsø. Dog syntes der i dette tilfælde at være en hurtig og brugbar løsning på problemet:

En ung student, Christen Pandrup, havde boet nogle år på øen. Han havde virket som huslærer for birkekommer Berboms børn siden 1812, og ligeledes havde han undervist nogle af pastor Søborgs børn. Han boede hos pastor Søborg, da han blev konstitueret som skolelærer og kirkesanger i Byrum. Kirkesangerembedet var i øvrigt noget problematisk for Christen Pandrup, da han ikke havde nogen stor sangstemme. Han var derfor nødt til at få Peder Baltzer¹ ved Hals skole til at hjælpe sig med denne tjeneste.

Her følger 4. af 6 beretninger om Læsø Skoles historie fra perioden 1739 til 1849, skrevet af Arnt Jerup Wiis. Den 1. beretning er trykt i årsskrift 2003, den anden i 2004 og den tredje i 2005. Se også artiklen om Christen Kiil i årsskrift 2000.

Pandrups karriere som skolelærer på Læsø blev kun kort. Til gengæld gav den skolekommissionen mange bryderier. Det har sat sine tydelige og omfangsrige spor i arkiverne. Derfor ved vi lidt mere om Christen Pandrup end om andre skolelærere, som var bedre til at tilpasse sig.

Christen Pandrup havde håbet at kunne virke som skolelærer og kirkesanger i nogle år, og derved spare så meget op, at han kunne fortsætte sine studier. Men noget gik fuldstændig galt for ham. Hvad dét var, er i dag vanskeligt at vurdere. Christen Pandrup kom ikke godt ud af det med læsøboerne. Måske blev han en del af en strid mellem birkekommer Berbom på den ene side, og landfogeden, Hesselholt, og de andre øvrighedspersoner på den anden side. Måske var han slet og ret uduelig til det embede han var havnet i, således som skolekommissionen til sidst konkluderede.

Han blev ansat i juni 1815 som konstitueret skolelærer og kirkesanger, og begyndte undervisningen i oktober samme år. Det var biskoppen, der havde konstitueret ham. I hvor høj grad den nyetablerede skolekommission for Byrum sogn havde været involveret i denne ansættelse er ikke klart. Pandrup skriver selv i en af sine mange skrivelser:

"Da det blev bekendt her på øen, at ...biskop...Bloch havde konstitueret mig til skolelærer- og kirkesangerembedet i Byrum, og at lønningen sidenefter ved et møde af den her satte kommission foreslået, viste sig en almindelig misfornøjelse, såvel mod kommissionens medlemmer, som mod skolelærerne, men især mod mig.."

Urimelig løn

Misfornøjelsen blandt læsøboerne udsprang vel især af den ekstra lønning, som den ny skoleforordning pålagde dem at udrede til skolelærerne. For Læsø bestemtes skolelærerlønningerne på et møde den 18. juli 1815. Lønnen blev aftalt med de respektive skolelærere dagen efter, hvor det også blev bestemt, at hovedparten af lønnen skulle falde den 1. november *"..på det at de straks ved skolelærerembedets tiltrædelse kunne blive forsynet med kost og øvrige fornødenheder.."*

For Vesterø og Hals sogne var lærerlønnen lidt mindre end i Byrum, hvor den blev fastsat til følgende:

- a) 6 tønder rug og 6 tdr. havre in natura
- b) Degnebygget² af distriktet (ca. 4 a 5 tønder byg)
- c) Højtidsoffer³, tilligemed acciden-
ser⁴ af Byrum og Hals sogne
- d) Ildebrændsel, der blev bestemt til 60 læs tørv årligt, hvert læs på 200 stk., og 8 læs lyng
- e) Hø og halm efter forordningen⁵

Ydelserne skulle leveres af alle beboere, også af de der ikke havde børn i skole. Landfogeden lavede en sindrig beregning baseret på den enkelte ejendoms hartkorn, hvorefter den enkeltes andel i ydelserne blev bestemt.

Det siger næsten sig selv, at beboerne her havde fat i den lange ende, hvis skolelæreren ikke var dem tilpas. Det kunne være en træg omgang for en skolelærer at få sin lønning i hus. Det kom Pandrup til at erfare.

Juleofferet i 1815 til Byrum skolelærer var 18 a 20 rbdl. Dette skulle ifølge Pandrup have været usædvanligt godt i forhold til tidligere år. Pandrup tog det da også som et udtryk for beboerne store tilfredshed med hans indsats som skolelærer.

Lektionsplanen

I december indsendte han til skolekommissionen en fin lektionsplan, hvoraf det fremgik, at han under-

viste 53 børn, fordelt i underste og øverste klasse, samt konfirmandafdelingen:

"..Til 2den eller øverste klasse optoges 19 børn og til 1ste eller underste henførtes 23 børn.

En tredje afdeling udgør konfirmanterne, hvis antal i Byrum skoledistrikt er 11 stykker.

Med den øverste og nederste klasse læses efter nedskrevne lektionstabel således hele ugen igennem:

Lektionstabel:

2. Klasse

Formiddag: Fra kl. 9 til 10½.

Lærebogen, Birks Bibelhistorie, Luthers gamle og nye katekismus foruden.

Fra kl. 10½ til 12.

Regning, øvelse i med færdighed at læses op af en bog de 3 første dage i ugen og i skrifilæsning de 3 sidste.

Eftermiddag: Fra kl. 1 til 3

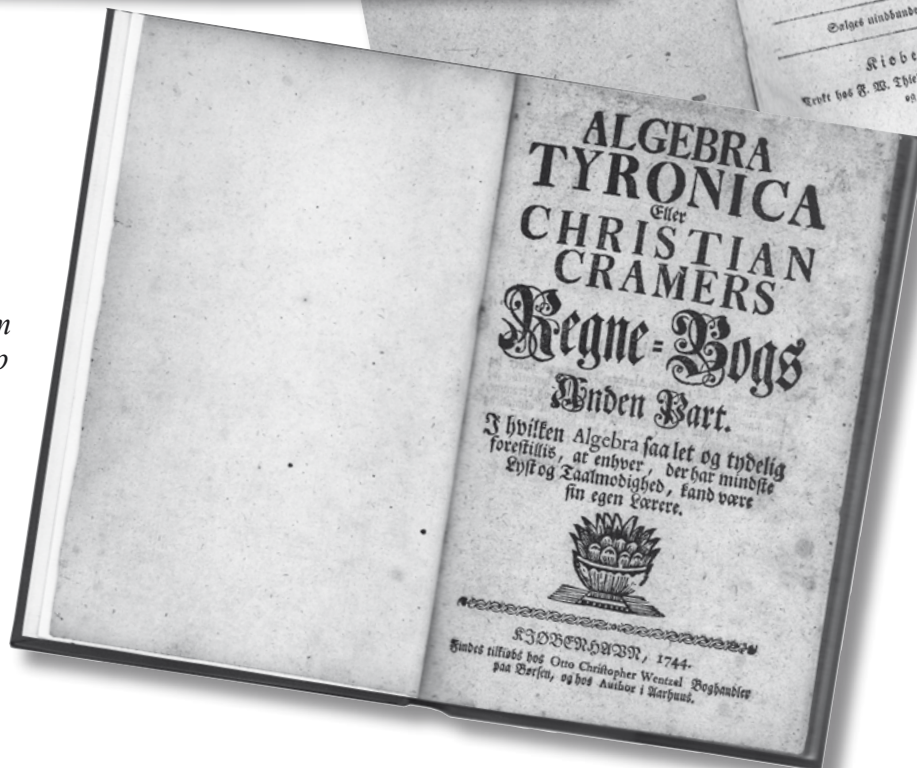
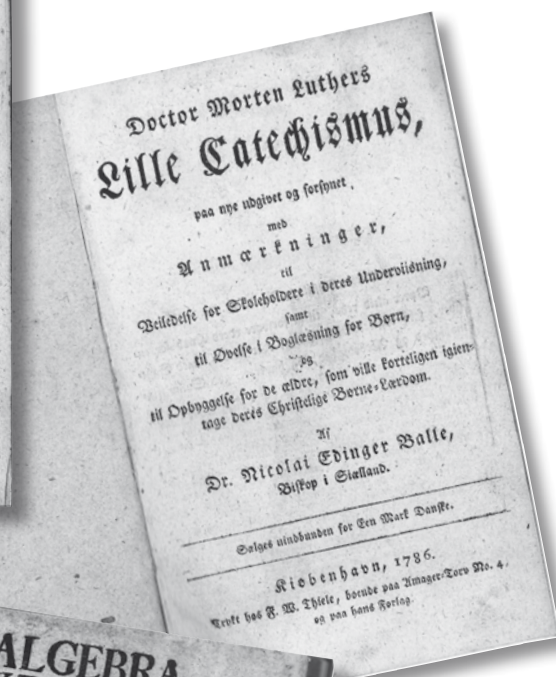
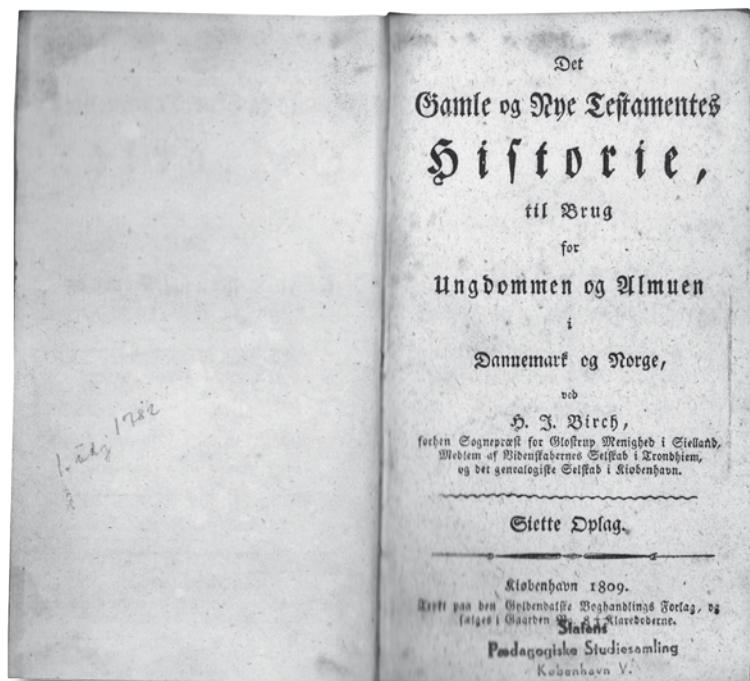
Skrivning (forskrifter ejer skolen ikke)

1. Klasse

Formiddag: Fra 9 til 10½.

Luthers nyere katekismus foruden og nogle få har begyndt nylig på lærebogen forud.

Udenadslæsning i katekismus og ABC

Skolebøgerne som
Christen Pandrup
manglede til sin
undervisning

Fra 10½ til 12.

Indenadslæsning i læsebog, katekismus og ABC.

Eftermiddag fra kl. 1 til 3.

Indenadslæsning i forbemeldte bøger. Nogle få har gjort sådanne fremskridt, at de har begyndt med skrivning.

Fra 9 til 10½ høres 2den og første klasse på deres foresatte udenadslektier således:

Når 2den klasse examineret, begyndes med 1ste klasse; imellemtid læser sekunda (videre) på det dem til følgende dag samme tid foresatte og gennemgået.

Fra 10½ til 12 i denne tid læser jeg med 2den klasse, hvori de fleste regne, nogle øver i at læse med færdighed dansk bog og i skriftlæsning. Til regning afbenyttes Crames anvisning og det sidste, i mangel af andre læsebøger, Birks bibelske historie. Imidlertid læser første klasse på den dem foresatte lektie til eftermiddagen, da tiden som oftest ej tillader at få den overhørt før om eftermiddagen.

Fra 1 til 3, når 2den klasse er blevet foreskrevet, eksamineres 1ste klasse og når dette er sket, rettes de skrivendes fejl i 2den klasse. Når dette er fuldført tager begge klasser deres udenadslektier til følgende dag.

... Byrum skole har ingen andre bøger end en skoleprotokol, hvori

indføres de skolesøgende børns og deres forældres navne, børnenes alder, fremgangsforhold, samt hvor mange dage ethvert barn har besøgt skolen. Heri indføres dagligt karakterer for flid og sædelighed. – Af læsebøger haves ingen, heller ikke er her nogen bibel, derimod er () et atlas skolen tilhørende og 6 regnetavler....”

Retfærdigvis skal det dog siges, at skolekommissionen for længe siden havde bestilt ”..de foreslagne og ønskede lære- og læsebøger ” i Ålborg, tilligemed diverse protokoller og dagbøger. Intet heraf var dog ved årsskiftet 1815/16 endnu kommet frem til Læsø.

Problemerne starter

Christen Pandrup havde, som det var sædvanligt på Læsø, begyndt undervisningen den 1. oktober 1815. De første måneder og et lille stykke ind i nye år gik det rigtigt godt. Efterhånden faldt de fleste elever dog fra igen, således at der ved påsketid 1816 ikke var stort andre end embedsmændenes børn tilbage at undervise. For så vidt var dette ikke usædvanligt, idet det var almindeligt, at skolegangen på Læsø varede fra begyndelsen af oktober til påske det følgende år. Det gav mulighed for, at børnene kunne hjælpe til derhjemme i den travle sommertid, og det gav også skolelærerne en mulighed for at skaffe

sig et supplement til den beskedne og til dels usikre lærerlønning.

Fra maj måned 1816 begyndte imidlertid en omfattende korrespondance bestående af krav fra Pandrups side, klager over Pandrup og hans undervisning fra Læsøboernes side og igen forsøg på retfærdiggørelse af sig selv fra Pandrups side.

Det er vel rimeligt at karakterisere Pandrup som en smule dristig i nogle af sine krav. For eksempel mente han sig berettiget til at modtage løn som skolelærer fra den dag han blev konstitueret, nemlig den 15. juni. Læsøboerne mente naturligvis, at han kunne få løn fra den dag han begyndte undervisningen, nemlig den 1. oktober, 1815. Denne polemik fortsatte helt til foråret det følgende år.

Øens jordemoder havde i flere år boet i skolestuen. Det værelse, der egentlig var bestemt til bolig for skolelæreren, måtte så i stedet anvendes som skolestue. Selv boede Pandrup i præstegården, hvor han fik kost og logi mod at give ekstraundervisning til præstens børn. Pandrups krav om en godtgørelse for jordemoderens leje af skolestuen var helt berettiget. Degnen Malling havde i sin tid fået 4 rbd. årlig herfor. Disse 4 rbd. burde ifølge skolekommissionen også tilfalde Christen Pandrup.

Forældre klager

Allerede i en skrivelse til biskoppen den 1. juni, 1816 – altså mindre end et år efter sin konstituering – havde Pandrup bedt om en forflyttelse til et bedre embede på fastlandet, hvis lønning lå nærmere ved den, der var fastsat i forordningen af 29. juli, 1814, og som det ikke var muligt at få på Læsø. Såfremt dette ikke var muligt, bad Pandrup biskoppen om

"... om muligt (at) vorde entlediget fra det mig betroede embede, da jeg i det tilfælde ved forsynets hjælp agter mig til København til oktober for at fuldende min akademiske eksamen..."

Det var som om Christen Pandrup havde anet, hvad der ville komme. Den 12. juni, 1816, indgav krigsråd og købmand B. Hiorth på Vejgård en klage over Pandrup. Hiorth klagede over, at Pandrup i strid med forordningen har slået 2 af hans børn i ansigterne, så det havde forårsaget "knuder og hævelser".

Den 23. juni, fremkom der en ny klage over Christen Pandrup. Klagen var denne gang en meget velskrevet og velformuleret skrivelse underskrevet af 15 beboere i Byrum sogn. Her skal gengives enkelte uddrag:

"....Begyndelsen med den nye skolelærer syntes at give de bedste forhåbninger til undervisningens heldige fremme ..; men desværre.

Glæden varede kun kort.... – Så snart juleofferet var oppebåret og det meste af skolelønnen hævet efter nytår, blev det dag for dag ringere med undervisningen i skolen. – Behandlingen med vore børn til dels hård og såre ublid...Det var ej sjældent i vinterens strengthed tilfældet, at vore børn måtte stå eller krybe i skjul ved skolebygningen hele og halve timer indtil skolelæreren ankomst, før de kunne blive indlukkede i skolen om de endog mødte den bestemte skoletid.... Ej sjældent har skolelæreren forladt børnene i skolen og været borte hele timer; tildels også givet sig beskæftigelse med udsalg af hø og halm, der kunne vel have ladet sig gøre på en anden uden for skoletiden bekvemmere tid....I stedet for at revse vore børn enten med ris eller tamp, som den kongl. Anordning om almueskolevæsenet (påbyder), blev på flere af dem blodet slagen af næse og mund, men hvad blev følgen deraf andet end denne : Vore børn havde lidet eller intet lært, og vi har i den samme tid tilbageholdt dem fra skolen...

Uagtet han som kirkesanger sjældent betjener embedet i kirken og det fordi han ej kan synge nogen ...tone, som menigheden kan istemme, hvorudover han har lejet en anden dertil, så er det dog ofte indtruffet, at han er kommen løbende ind i kirken både midt under prædiken så og mod enden af samme,

og det såvel højtidsdage, som andre hellige dage, helst når han har ventet offer.... Det kan ikke heller være den ærede skolekommission ubekendt, at det har været (en) såre tung byrde for mange blandt os, som har købt korn i nærværende forår og trykkende pengetider, at udrede den lønning, som skolelæreren er tillagt, - ja, der er ikke få iblandt os, der på afsavn af samme til egen og familiens underholdning ligesom og af fourage hø og halm til vore kreaturer....Dette offer ville vi dog med glæde have nedlagt på undervisningens alter, når vi kunne have haft den fornøjelse at se vore børn vel oplærte i den kristelige religions sandheder – og i hvad som andet der af dem skulle læres.

I ...denne vor billige og sandfærdige klage vo ve vi dette håb til den respektive skolekommission: At den indser hvor højlig vor trang er til en duelig skolelærer, som og indstændig anmode den om i kraft af til lagte myndighed at gøre indstilling til hans højærværdighed hr. biskop Bloch, eller amtets høje skoledirektion: At den for tiden konstituerede skolelærer og kirkesanger Pandrup for Byrum sogn må blive entlediget og et andet ædrueligt og dueligt subject af en sat alder og som har praksis i at undervise og omgås en almueskoles ungdom, samt de efter lovgivningens § 47 befalede kundskaber, ansat i seneste til næstkommende første oktober.

Læsø, den 23 juni, 1816. Ydmygst på sogneboernes vegne...
15 beboere af Byrum skoledistrikt har underskrevet denne klage.

I en række omfattende skrivelser forsvarede Pandrup sig mod anklagerne, og han mere end antydede, at der var tale om et komplot imod ham, at nogle af underskrifterne var forfalskede, og at andre i større eller mindre grad var blevet tvunget til at skrive under på klagen.

Skolekommissionen fremsendte klagerne til biskop Bloch. Biskoppen udbad sig en uddybende forklaring, som fremkom den 17. september. Heri har Hesselholt, Hiersing, Søeborg, Hiorth og Andersen⁶ hver givet deres individuelle vurdering.

Kapellan Hiersing karakteriserede ham således, efter mange forudgående vidtløftigheder:

"...Så blive summa denne: At studiosus hr. C. Pandrup både er uværdig og uduelig til at være skolelærer for nogen landsbyungdom..."

Krigsråd Hjorth lagde heller ikke fingrene imellem i sin karakteristik:

".. at almuen kunne være tjent med ham, det kan jeg ingenlunde med sandhed bevidne, mindre anbefale ham til et bedre embede på fastlandet som almueskolelærer

og kirkesanger, thi dertil tror jeg ingenlunde han har den fornødne dannelse..."

En fyreseddel

Resultatet af alle erklæringerne var dog det samme, som også blev skolekommissionens konklusion, og som indførtes i protokollen: *"... Christen Pandrup bliver erkendt og erklæret uskikket og uduelig til at være skolelærer for Byrum almue skole..."*

Klarere skudsmål kan man jo næsten ikke få. Skolekommissionen indskrænkede sig dog - venligt nok - til kun at udtale sig om Pandrups egnethed til at undervise børnene i Byrum sogn. Om Pandrups evner til at undervise købstadsbørn tager skolekommissionen klogeligt nok ikke stilling.

Med denne afgørelse var sagen - næsten - slut. Der var lidt polemik om, hvor meget skoleløn Pandrup egentlig kunne tilkomme. Men her stod læsøboerne fast. Dog lovede skolekommissionen ham i et brev dateret den 31. oktober, 1816, at

"..ved tillysning næste søndag ved kirkerne, skal de af skoledistriktet, som endnu måtte skyldte Dem af den til 1ste november, 1815, forefaldne skoleløn (som vi havde formodet for længst at være (leveret)) blive erindret om at levere samme til Dem..."

Om Pandrup nogensinde fik den

løn i naturalier og i den mængde og kvalitet, som han endnu havde til gode, er vel højst tvivlsomt. Under alle omstændigheder var Christen Pandrups optræden i Læsø skolehistorie forbi. Hvorvidt han nogensinde fik sin "akademiske eksamen", og hvordan det videre gik ham, vides ikke, og det er under alle omstændigheder også en helt anden historie.

¹Peder Baltzer: Begyndte formentlig som skoleholder ved Hals skole i 1797. Fra 1815 var han skolelærer samme sted indtil han døde i 1831.

²Degnebyg: Kornløn til degnen. Fastsat i Chr. V's danske lov, 1683: "...den tredje del så meget, som præsten bekommer til tiende, af alle slags korn..."

³Højtidsoffer: Offer i kirkerne ved årets højtider: Jul, påske og pinse.

⁴Accidenser: Penge som betaltes ved dåb, begravelser, bryllupper og barselskoners første kirkegang. Betalingen var oprindeligt i naturalier, siden blev der betalt med rede penge.

⁵Anordningen af 29. juli, 1814, bestemte i §55, stk. c følgende: "Af foder til kreaturer bør skolelæreren nyde: 4 læs hø, hvert af 32 lispund, og 8 læs halm, hvert af 24 lispund..." (1 lispund er 8 kg. Et læs hø skulle altså veje 256 kg, og et læs halm 192 kg)

⁶Landfoged Hesselholt, pastor Søeborg, kapellan Hiersing, krigsråd Hiorth og strandskommissær Andersen sad alle i skolekommissionen.

Læsø-litteratur 2006

Af Kay Johannsen

Bak, Frede: Feriedreng på Læsø. *Vendsyssel Årbog 2006*. S.13–20, ill. (Om forfatterens mange år som feriedreng hos familie og venner på Læsø fra 1935 til slutningen af krigen. Om rejsen fra København og alle de oplevelser livet på landet og hos en fiskerfamilie kunne byde på).

Birkedal Christensen, Katrine: Øen, ingen læge vil have. *Sygeplejersken*. 2006. Nr. 18. S. 14-17. (På Læsø er der lægemangel, og det overvejes bl.a. om sygeplejersker eller fælckreddere skal modtage opkvalificerende kurser for at bistå øens eneste læge).

Bejlegaard, Maja og Petersen, Stig: Læsø Syder af ideer. *Kragerne vender ... tilbage – fire udkantsamfund i udvikling*. Siesta. 2006. S. 75 – 95, ill. (Artiklen er bygget over en række samtaler med læsøboere. Elisa Daugård og Jane Larsen, 9. klasse: Om vilkårene for de unge på øen. Kirsten Krog, viceinspektør: Om de unges fremtidschancer. Lone Broe Christensen, Læsø Uddannelsescenter: Om efteruddannelse og konsulentbistand til gavn for beskæftigelsen. Uffe S. Hansen, projektkoordinator: Om initiativer til erhvervsudvikling. Olav Juul Gaarn Larsen, borgmester: Om udvikling af specialprodukter og mar-

kedsføring af øen, som et trygt paradis for børnefamilier. Poul Christensen, saltsydemester: Om Læsø saltsyderi. Lena Eskildsen, sygeplejerske: Om det planlagte helsecenter for psoriasispatienter. Lissi Grønbæk og Bertel Fog, Læsø Uldstue: Om privat initiativ, fåreavl og salg af uldprodukter. Morten Juul: Om biavl og etablering af Læsø gårdbutik. Johannes Christoffersen, præst: Om menighedslivet og omsorgen i øsamfundet. Bent Rulle, fisker: Om fiskeriets problemer og årene som formand for Danmarks Fiskeriforening.

Dahl, Kurt: *Navnefortegnelse til Læsø Tingbøger 1721-1740*. Eget forlag. 2006. 205 s. Kan købes hos Læsø Museumsforenings Publikationsfond, Byrum Hovedgade 49, 9940 Læsø. (Fortsættelse af Navnefortegnelsen Læsø Tingbøger 1696-1720. Håndbog til hjælp for alle interesserede i Læsøs slægts- og kulturhistorie).

Frimodt, Jan: Læsø gnubber salt i såret. Danske baner set fra oven. *Golf Magasinet*. 2006. Nr. 1. S. 56 – 58. (En kortfattet, men rosende gennemgang af Læsø Seaside Golfklubs bane).

Holm, Morten Kyndby: Læsø har fred og ro nok til alle. *Thisted Dag-*

blad. 11. marts 2006, 1. sektion s. 7. (Jess Jessen-Klixbüll, tidligere Hanstholm, nu på 6. år som turist- og færgechef på Læsø, fortæller om Læsøs kvaliteter som turistmål).

Jensen, Niels Chr.: *Det husker jeg*. Museumsforeningen for Læsø. 2006. 95 s., ill. (I bogen, der er udgivet med støtte fra Museumsforeningens Publikationsfond, Læsø Fiskeindustri, BG Bank-Læsø og Nordjyske Bank, fortæller forfatteren om sin opvækst i et fiskerhjem på Læsø i 1930'erne og 40'erne, om sport, fritidssysler og tillidshverv, men ikke mindst om livet som fisker med egen kutter i over 40 år).

Predbjørn Jensen, Vagn: Glimt: kortfattede essays. *Tiderne skifter*. 2006. (Forfatteren fortæller her – blandt meget andet - i korte glimt erindringer fra sine ungdomsår på Læsø, f.eks. På Rønnerne s.76-78. Stinne på stranden s. 88-89, Fyrtårne s. 93-95, m.fl.).

Johannsen, Kay: 40 års jubilæum. *Trin & Toner*. 2006. Nr. 2. s. 16, ill. (Ilse Vilsen, Vesterø, har i 40 år stået for folkedansen på Læsø. Opgaven med at bevare de gamle traditioner omkring dansen, de gamle Læsødragter og glæden ved at arbejde med mennesker har været sliddet værd).

Knudsen, Frodi Holm: TV-foromtale: Læsø Forever. *B.T.* 25. juli 2006. 1. sektion, s. 34. (I 2003 modtager Læsø sine første flygtninge – 3 unge afghanere. TV-reportagen får undertitlen: En tragikomisk historie om integration på dansk).

Larsen, Arthur V.: Nordre Rønner fra 1940-48. *Læsø-Posten*. 1.– 4. del: 22. nov. 2006, 29. nov. 2006, 20. dec. 2006, 27. dec. 2006 og 3. januar 2007, ill. Første gang trykt i Vendsyssel Tidende som nytårstillæg mandag d. 31. december 1973 under titlen: ”Otte år på en sten i Kattegat.” (En udførlig skildring af tilværelsen som fyrassistent med familie på Ndr. Rønner under og efter besættelsen).

Larsen, Marie Gang: Kvæg: ungt par driver trefarvet besætning på Læsø. *LandbrugsAvisen*. 26. april 2006. (Om Torben og Kathrine Jensen, som har købt et kvæglandbrug på Læsø. Der fokuseres på ekstra omkostninger til fragt og service ved at drive landbrug på øen).

Larsen, Søren: Min opgave er at være tjener for medarbejderne. Tanker om vækst. *Jyllands-Posten*. 29. maj 2006. Sektion: Invest. S 11. (Direktøren for A/S Læsø Fiskeindustri gør rede for sine tanker om virksomhedsdrift og de udfordringer, der venter for fiskeriet og fiskeindustrien).

Læsø Landbohusmandsforening. *Landboforeninger gennem 200 år*. Dansk Landbrug 2006. S. 152 – 153. (Oplysninger om foreningernes historie, formænd og medlemstal).

Læsø – den marine nationalpark. *Natur og Miljø*. 2006. Nr. 3/Vest. Temahæfte: Nationalparker i Danmark s.16. (Gennemgang af kvaliteterne ved flora og fauna i havet omkring Læsø, samt turforslag).

Lou Mortensen, Stig: Danske egnsretter : snyusk, kjylar og mikmuskage. Bio. 2005, ill. (Opskrifter på gamle danske egnsretter, hvor Læsø bl.a. er repræsenteret med 6 forskellige bud på Kroppinger, Storkål fra Læsø, Hvidkålssuppe, Stegte torskehoveder, Klipfisk, Lungepølse, Hvidpølse uden tarme, Sur/surdej og Rugbrød med surt. S. 91-96).

Nielsen, Søren Hjort. Motiver fra Læsø – Malerier og grafik. Læsø Kunstforening. 2006. 30 s., ill. (Udstillingskatalog: Luddes hus 24. juli – 6. august 2006 med forord af borgmester Olav Juul Gaarn Larsen og Kirsten Thyø og bidrag af Christina Rauh Oxbøll om professor Søren Hjort Nielsens værker fra Læsø og en biografi af kunstneren og hans arbejder ved Hans Nielsen. Smukke illustrationer af flere af de udstillede værker).

På togt til de danskes øer - i kølvandet på Achton Friis / producere og tilrettelæggere Pernille Semler & Bent Yde Jørgensen ; produceret af Andersen, Bonne, Poulsen. Chilbal Filmproduktion, 2006. - 2 dvd-videoer. (Videofortælling om en række af danske øer – her i blandt Læsø).

Qvistorff, Helge V.: Jens Velle og Poul Christensen – noget om syde-

salt. *Iværksættere i Nordjylland : De gjorde det bare*. 2006. S. 265 – 268, ill. (Arkæologen Jens Velle og sydemester Poul Christensen hyldes som nogle af ildsjælene bag opstarten af Læsø Saltsyderi).

Velle, Jens: En rejse 1597 til Læsø salt. *Renæssancens verden. Tænkning, kulturliv, dagligliv og efterliv*. Redigeret af Ole Højris og Jens Velle. Aarhus Universitetsforlag. 2006. s. 371 – 401. Rigt illustreret. (Med udgangspunkt i en rejse til Læsø, som foretages af 4 kannikker for at inspicere forholdene på øen og forhandle med indbyggerne fortælles saltets historie på Læsø. Artiklens sidste del er en opsummering af de sidste 15 års forskning, udgravningsresultater og formidling. Mange smukke og informative kort, fotos og plantegninger af udgravninger og kildemateriale).

Østerby Fiskeriforening 1931 – 2006. I luv og læ. Østerby Fiskeriforening 2006. 73 s., ill. Tekst af Bent Rulle. (Jubilæumsskrift i anledning af foreningens 75 års jubilæum. Kronologisk gennemgang af foreningens historie, der på samme tid tegner et billede af udviklingen i fiskerierhvervet på Læsø. Smukt illustreret).

Periodica: Se Årsskrift 2004 s. 43

Læsø Museum 2006

Oprettelse, formål og virke

Læsø Museum blev oprettet den 22. april 1938 og har siden 1. januar 1985 haft status som statsanerkendt, kulturhistorisk lokalmuseum. Museets formål er at indsamle, bevare og formidle genstande og oplysninger om Læsøs kultur- og naturhistorie.

Personale

Museumsinspektør:
Kirsten Gjedsted

Museumsassistenter:
Niels Erik Nielsen
Lili Jepsen

Sommerkustoder:
Elly Thomsen
Lisbeth Højer
Jørgen Høgh

Bestyrelsen 2006

Bente Faldt Faurholt,
formand fra 31. 05. 06
Askevej 6, Vesterø
9940 Læsø

Repr. for Læsø Kommune

Jørgen Keller, *formand til 01.04.06*
Poppelvej 2, Byrum
9940 Læsø
Repr. for Læsø Kommune

Olav Juul Gaarn Larsen fra 01.04.06
Juelsmindevej 2, Byrum
9940 Læsø
Repr. for Læsø Kommune

Erik Boye Larsen til 01.04.06
Gammel Kirkevej 6, Byrum
9940 Læsø
Repr. for Læsø Kommune

Jess Jessen-Klixbüll
Vesterø Havnegade 58, Vesterø
9940 Læsø
Repr. for erhvervsforeningerne
på Læsø

Asta Truelsen fra 26.09.06
Plantagevej 6, Vesterø
9940 Læsø
Repr. for de kulturbærende
foreninger på Læsø

Kay Johannsen, næstformand
fra 31.05.06
Plantagevej 1, Vesterø
9940 Læsø
Repr. for Museumsforeningen

Erik Møller Sørensen
næstformand til 31.05.06
Rylevej 2, Østerby Havn
9940 Læsø
Repr. for Museumsforeningen

Bitten Johansen til 01.04.06
Vibevej 6, Østerby Havn
9940 Læsø
Repr. for Museumsforeningen

Jens Chr. Olesen
Byrum Hovedgade 63
9940 Læsø
Repr. for Museumsforeningen

Eva Hørsholt til 26.09.06
Doktorvejen 19, Byrum
9940 Læsø
Repr. for de kulturbærende
foreninger på Læsø

Museumsforeningen for Læsø

Oprettelse, formål og virke

Foreningen blev stiftet den 11. november 1982, og dens formål er at udbrede forståelsen og interessen for de natur- og kulturhistoriske værdier på Læsø. Foreningen virker som støttekreds for Læsø Museum, og foreningens bestyrelse er repræsenteret i bestyrelsen for Læsø Museum ved tre medlemmer.

Privatpersoner, firmaer og institutioner kan optages i foreningen som medlemmer.

Årligt kontingent er 60 kr. Medlemskab giver gratis adgang til museerne, gratis årsskrift samt adgang til foreningens arrangementer.

Publikationsfonden

Fondens formål er bl.a. at støtte udgivelsen af publikationer om Læsø og gennem salg og formidling at sikre, at også ”smalle” publikationer om Læsø-emner når ud til medlemmer og interesserede.

Adresse:

Museumsforeningen for Læsø
publikationsfond,
c/o Kirsten Larsen,
Byrum Hovedgade 49, Byrum,
9940 Læsø. Tlf. 98 49 10 06

Bestyrelsen 2006

Kay Johannsen,* *formand*
Plantagevej 1, Vesterø,
Tlf. 98 49 96 05
e-mail: kay.johannsen@mail.dk

Bitten Johansen, *kasserer*
Vibevej 6, Østerby Havn
Tlf. 98 49 81 61
e-mail: bitten@mail.dk

Erik M. Sørensen,* *sekretær*
Rylevej 2, Østerby Havn

Kirsten Larsen, *næstformand*
N.P. Nielsens Vej 16, Byrum

Ernst Jensen
Hejrevej 3, Vesterø

Roger Rafn
Rullegårdsvej 19, Byrum

Jens Christian Olesen*
Byrum Hovedgade 63, Byrum

Annette Agerboe, *suppleant*
Flyvepladsvej 2, Byrum

Hanna Rulle, *suppleant*
Østerby Havnegade 15, Østerby Havn

*)Medlem af Læsø Museums bestyrelse

Arbejdsgrupper

Arkivgruppen:

Edith Thorsen
Solveig Hansen
Bitten Johansen
Bodil Kessler
Nina Jensen

Publikationsudvalget:

Harald Thuesen
Kay Johannsen
Jens Christian Olesen
Kirsten Larsen
Lisbeth Waaentz
Bitten Johansen

Arrangementsudvalget:

Ernst Jensen
Erik Møller Sørensen
Kay Johannsen
Jens Christian Olesen
Roger Rafn

Hjemmeside:

www.laesoe-museumsforening.dk

Kontakt:

mail@laesoe-museumsforening.dk

Åbningstider på Læsø Museum 2007

Kontor: Gammel Østerbyvej 35, 9940 Læsø
Tlf. 98 49 80 45 ma. – tors. kl. 09 – 15, fre. kl. 9 – 12
E-mail: laesoe-museum@laesoe.dk
Hjemmeside: www.laesoe-museum.dk

Museumsgården, Museumsvej 3, Byrum og
Søfarts- og Fiskerimuseet, Vesterø Havnegade 5, Vesterø:

17. april – 14. juni	kl. 11 – 15	mandag lukket
15. juni – 31. august	kl. 10 – 16.30	
1. sept. – 19. oktober	kl. 11 – 15	mandag lukket

Billet, gyldig til både Museumsgården og
Søfarts- og Fiskerimuseet:
Voksen kr. 40,- .
Børn og unge under 18 år fri entré.
Voksengrupper (mindst 10 personer) kr. 25,- pr. person.
Rundvisninger efter aftale: Billet + kr. 250,- .

Lokalhistorisk Arkiv

Gl. Østerbyvej 35, Østerby
Tlf: 98 49 80 45
E-mail: laesoe-museum@laesoe.dk

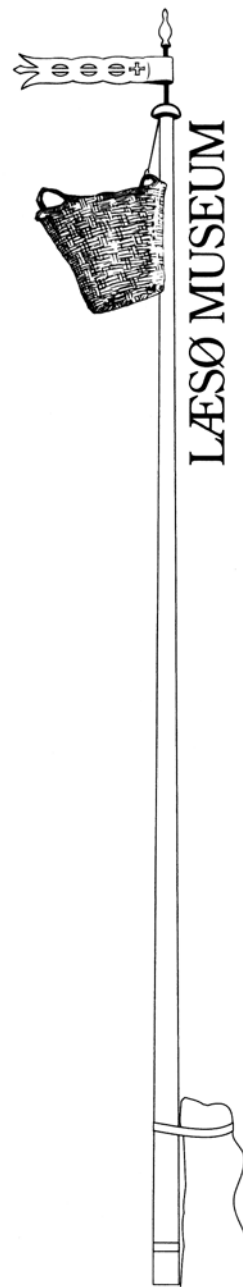
Arkivet er åbent

Uge 1 – 24 samt uge 36 – 48

torsdage kl. 9.30 – 16.00
samt 1. og 3. torsdag i måneden kl. 19 – 22

Uge 25 – uge 35

Torsdage kl. 9.30 – 12.30 og kl. 19 – 22

Forside:
Stubmøllen ved Museumsgården.
Tegning af Aage Jacobsen
fra hans bog *Øen Læsø*.
Privattryk 1972

Udgivelse:
Museumsforeningen for Læsø
og Læsø Museum

ISBN 978-87-88683-38-7
ISSN 0902-3690